

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013 – 2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Anna Kettnerová

**Začleňování sociálně vyloučených občanů v pohraničí -
Javornicko**

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jan Jaroš

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2013 – 2015

BACHELOR THESIS

Anna Kettnerová

Integration of socially excluded citizens in the border area -

Javornicko

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Jan Jaroš

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracovávání čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Jeseníku, dne 21. 2. 2015

.....

Anna Kettnerová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Mgr. Janu Jarošovi, který se ochotně ujal vedení práce, flexibilně se mnou spolupracoval a průběžně mi při jejím zpracování poskytoval cenné rady a inspirativní podněty.

Anotace

Nosným tématem předložené bakalářské práce je problematika sociálního vyloučení občanů v pohraničí - konkrétně na Javornicku. Cílem praktické části je především pomocí dotazníkového šetření, osobních konzultací či studiem dostupných dokumentů zjistit informace o úspěšnosti sociálních služeb a programů, které se zabývají začleňováním sociálně vyloučených skupin ve vybrané oblasti a zároveň získat zpětnou vazbu od zainteresovaných uživatelů těchto integračních aktivit.

Klíčové pojmy

Sociální vyloučení, vyloučené lokality, pohraničí, bydlení, vzdělání, sociální služby, zaměstnanost, bezpečnost, sociální začleňování.

Annotation

The main theme of the Bachelor thesis is submitted the issue of social exclusion of citizens in the border area – specifically on Javornicko. The aim of the practical part is primarily through a questionnaire survey, personal consultation or study available documents to find out information about the success of the social services and programs that deal with the integration of socially excluded groups in the selected area and at the same time to get feedback from interested users of these integration activities.

Key words

Social exclusion, excluded locality, border area, housing, education, welfare services, employment, safety, social integration.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 DEFINICE POJMU SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	9
2 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY.....	12
3 VYBRANÁ LOKALITA - JAVORNICKO.....	16
3.1 Bydlení.....	18
3.2 Vzdělávání.....	20
3.3 Sociální služby.....	22
3.4 Zaměstnanost.....	23
3.5 Bezpečnost.....	24
4 SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ.....	26
5 SOCIÁLNÍ INTEGRACE NA JAVORNICKU.....	29
5.1 Ester, o. s.....	33
6 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	35
6.1 Cíl dotazníkového šetření.....	35
6.2 Metody a postupy výzkumu.....	35
6.3 Interpretace výsledků.....	37
ZÁVĚR.....	55
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	57
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ a TABULEK.....	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

Hlavním tématem této bakalářské práce je problematika sociálního vyloučení, a to konkrétně v příhraniční oblasti Javornicko. Ačkoliv tato lokalita nebývá mediálně tolik probírána (ve srovnání s Broumovským, Šluknovským či Ašským výběžkem), objevují se i zde znaky sociálního vyloučení. Ty jsou však ve srovnání s jinými lokalitami velmi specifické. Nenalezneme zde velká „ghetta“, jak jsou mnohdy prezentována a sledována v jiných oblastech České republiky či na Slovensku, nýbrž se jedná o jednotlivé panelové domy či ubytovny, kde sociálně vyloučení občané nalézají útočiště, ale kde zároveň dochází ke kumulaci dalších problémů.

S problematikou sociálního vyloučení je možno se v posledních letech setkat stále častěji. Jedná se o stav, který je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů, avšak přispívají k němu také další faktory, jako je nízké či nulové vzdělání, diskriminace a špatné životní podmínky. Sociálně vyloučení občané jsou izolováni od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí. Projevem sociálního vyloučení je pak mimo jiné dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v prostorově vyloučených oblastech, nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin i ztráta sebeúcty.

V teoretické části se tedy nejprve věnuji definici pojmu sociální vyloučení, předkládám možné rozdělení skupin obyvatelstva ohrožených sociálním vyloučením, uvádím vymezení sociálně vyloučených lokalit i reakce médií na dané téma. Třetí kapitolu již věnuji regionu Javornicko, který je ve srovnání s jinými poněkud specifický – ať již v oblasti zaměstnanosti, bydlení, vzdělání sociálně ohrožených skupin či nabídkou poskytovaných sociálních služeb a stránkou bezpečnosti. Pokud v prvních kapitolách práce pojednávám o hrozbě sociálního vyloučení, zabývá se naopak čtvrtá kapitola sociálnímu začleňování (či inkluzi, integraci). V další kapitole pak se opět blíže zaměřuji na sociální začleňování přímo na Javornicku.

Jelikož je cílem práce zjistit informace o úspěšnosti sociálních služeb a programů, které se zabývají začleňováním sociálně vyloučených skupin ve vybrané oblasti a zároveň získat zpětnou vazbu od zainteresovaných uživatelů těchto integračních aktivit, věnuji poslední (praktickou) část dotazníkovému šetření a interpretaci výsledků z něj získaných.

1 DEFINICE POJMU SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

S pojmem *sociální vyloučení (exkluze)* se v odborné literatuře začalo pracovat přibližně v polovině 70. let, a to díky francouzskému politikovi René Lenoirovi, který sehrál důležitou roli v problematice sociálního vyloučení a později se stal zvláštním poradcem prezidenta Jacqua Chiraca v sociálních otázkách. Jelikož je tento termín často skloňován v těsné souvislosti s programy světových sociálních politik i konkrétních sociálních služeb, je potřeba jej zpočátku definovat.

Mezi českými autory se k tomuto tématu vyjadřuje například Sirovátka, který se domnívá, že: *„Koncept sociální exkluze je stále velmi úzce spjat s konceptem chudoby, i když je, ve srovnání s ním, jeho význam mnohem širší. Její riziko plyne zejména ze strukturálních změn v ekonomice a na trhu práce, či z rostoucí migrace, která zvětšuje etnickou, kulturní a náboženskou diverzitu společnosti.“* (Sirovátka, 2004, s. 18) To má podle něj za následek marginalizaci jedinců na trhu práce a v zaměstnání, omezený přístup ke vzdělání a zdravotní péči, neschopnost uplatňovat svá práva a celkově realizovat aktivní občanství.

Také Mareš vnímá posun od redistributivního chápání pojmu sociálního vyloučení coby spojení s chudobou a soustřeďuje pozornost jiným směrem, kdy jedinci vyloučení z hlavního proudu společnosti nemusí být jen chudí. Poukazuje na stále naléhavěji vystupující nerovnosti založené na etnickém, kulturním či náboženském základě (Mareš, 2006).

Ze zahraničních autorů se tématice sociální exkluze věnuje například Powerová, která ji definuje jako neschopnost společnosti umožnit všem skupinám a individuům dosáhnout na všechny možnosti, které jsou společností nabízeny. Poukazuje rovněž na tendenci vyčleňovat tyto „specifické“ skupiny do oblastí méně populárních pro konformní život, kde nemají možnost dosahovat na služby, které jsou běžné např. ve velkých městech, což u nich vede k užívání alternativních přístupů a rozvoji různých problémů. Základní pilíře fungující společnosti v určité lokalitě spatřuje v existenci stabilního domova a sousedských vztahů, v dostatečné vybavenosti službami a příznivém životním prostředí. Pokud některá ze složek absentuje, může být pak v takové oblasti evidována např. zvýšená migrace obyvatel nebo nárůst kriminality. (Power, Wilson, 2000).

Užší definice tedy nejčastěji označují za sociálně vyloučené ty, kdo z důvodů, jež jsou mimo jejich kontrolu, nemohou participovat na normálních aktivitách občanů dané společnosti.

Sociální vyloučení lze chápat rovněž jako proces, během něhož je jedinci, skupině jedinců či komunitě výrazně znesnadňován či zcela zamezován přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti.

Pokud bychom tedy chtěli přesněji specifikovat, které skupiny obyvatelstva jsou v České republice ohroženy sociálním vyloučením, lze vycházet z údajů NAPSI (National Plan of Social Inclusion - Národní akční plán sociálního začleňování). Z jeho závěrů vyplývá, že sociální vyloučení postihuje ve sledovaných členských zemích Evropské unie v podstatě tytéž sociální skupiny. Nejčastěji jsou uváděny osoby odlišného etnického původu, ať již dlouhodobě usazené v dané zemi nebo přistěhovalé a uprchlíky, dále osoby se zdravotním handicapem (ať už jde o fyzické, duševní nebo mentální onemocnění), děti, staré lidi, osoby znevýhodněné na pracovním trhu (tzn. dlouhodobě nezaměstnaní, lidé s nízkým stupem vzdělání či kvalifikace), osoby ohrožené chudobou, bezdomovci a drogově závislí (Mareš, Rákoczyová, Sirovátka, 2006).

Jedno z konkrétních členění skupin obyvatelstva ohrožených sociálním vyloučením nabízí například práce skupiny odborníků z Gabal Analysis and Consulting publikované v roce 2006 pod názvem *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti:*

- *nedostatečně vzdělané osoby*
 - *dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnaní*
 - *lidé s mentálním či fyzickým handicapem*
 - *osoby trpící nějakým druhem závislosti*
 - *osaměle žijící senioři*
 - *imigranti*
 - *příslušníci různě (etnicky, nábožensky, sexuální orientací) definovaných menšin*
 - *lidí, kteří se ocitli v těžké životní situaci, z níž si sami nedokáží pomoci*
- (Gabal Analysis and Consulting, 2006, s. 9).

Je zřejmé, že stejně, jako existuje velké množství definic pojmu sociálního vyloučení, bude se lišit také rozčlenění dotčených skupin obyvatelstva. Další z možných seznamů nabízí např. Silver:

- *dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnaní*
- *pracovníci s nejistými a nevýhodnými pracovními smlouvami*
- *lidé s nízkými příjmy a chudí*
- *nekvalifikovaní pracovníci*
- *mentálně či psychicky handicapovaní*
- *drogově závislí*
- *děti vyrůstající v problémových rodinách*
- *delikventi*
- *mladí bez pracovních zkušeností*
- *imigranti*
- *různě vymezené minority*
- *osoby zbavené volebního práva*
- *příjemci sociálních dávek*
- *obyvatelé upadajících území nebo lokalit majících charakter ghett*
- *bezdomovci či osoby, jejichž styl života je vnímán jako deviantní*
- *osoby neschopné mobility*
- *sociálně izolované osoby bez rodiny a přátel (Silver In: Mareš, 2006, s. 16).*

Pokud nahlédneme na uvedené příklady členění ohrožených skupin, je pravděpodobné, že vystanou úvahy nad tím, že se některé ze situací mohou vzájemně protínat a posilovat. Je totiž poměrně časté, že někteří lidé žijící pod hranicí chudoby nejsou dostatečně integrováni. V jiném případě zase lidé nejsou chudí, ale jsou zcela sociálně izolováni, apod. Je tedy potřeba si uvědomit mnohostrannou provázanost jednotlivých faktorů, okolností života a také to, že význam a váha jednotlivých faktorů se v sociálním prostoru i čase mění.

2 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY

Na problematiku sociálního vyloučení lze pohlížet z mnoha úhlů a členit ji podle různých indikátorů. Jeden z možných pohledů přináší také Percy – Smith, který uvádí sedm rozměrů sociální exkluze. Některé v sobě zahrnují příklady uvedené v předchozí kapitole, jiné výčet naopak rozšiřují.

1. První z nich je *ekonomická* stránka sociálního vyloučení, kam samozřejmě spadá problematika nezaměstnanosti či nízkých příjmů.
2. Druhá dimenze je *sociální*, kam autor řadí zánik tradičních domácností a rozvody manželství, bezdomovectví, kriminalitu, ale také předčasnou graviditu nezletilých dívek.
3. Třetí možností sociálního vyloučení je *politická*, která se projevuje nízkou účastí ve volbách, jakož i upíráním politických práv či neschopností participace.
4. Čtvrtá dimenze se dotýká *komunitního života*, kde mezi hlavními ukazateli uvádí devastované prostředí a obydlí, nedostupnost služeb a nedostačivost podpůrných služeb.
5. Pátý rozměr sociálního vyloučení je *individuální* a má těsnou souvislost s daným jedincem (tedy fyzický či mentální handicap nebo nemoc, nedostatečné vzdělání či kvalifikace).
6. Předposlední šestý náhled na sociální vyloučení se uvádí v souvislosti se *skupinou*, kdy je možno identifikovat koncentraci výše uvedených charakteristik sociální exkluze v rámci konkrétní sociální skupiny.
7. Jako poslední, sedmá, dimenze sociálního vyloučení je uvedena *prostorová dimenze*, která je definována jako koncentrace vyloučených lidí v oblastech s kumulací rizikových jevů, jako je kriminalita, neodpovídající kvalita života, nedostatečná dopravní dostupnost a infrastruktura či nekvalitní občanská vybavenost včetně školství, zdravotnictví a služeb (Percy – Smith In: Sirovátka, 2004).

Pohlédneme – li zpět do minulosti, pocítíme také v České republice neustálé tendence ke koncentraci vyloučených do vybraných lokalit. Těmi zpravidla bývalo pohraničí našeho státu nebo izolované oblasti, kam byli soustředováni ti, jež pro

společnost nebyli takřikajíc pohodlní, potřební nebo dokonce nadbyteční. Proto se můžeme během toulek po krásné pohraniční krajině setkat s množstvím ústavů sociální péče, azylových domů, výchovných ústavů, detenčních zařízení, psychiatrických léčeben či s obcemi a městy, kde je vysoká koncentrace příslušníků etnických minorit.

V souvislosti s touto situací nelze nezmínit historickou dimenzi tohoto vývoje. V období 1945-46 bylo z českého, moravského a slezského pohraničí vyhnáno německé obyvatelstvo v rozsahu přibližně 3 milionu osob. Kvalita obyvatel dosídlivších tyto prostory byla minimálně problematická, jak nejpozději od 60. let vědí sociologové a historikové. V první vlně dorazily do uprázdněného pohraničí rabovací gangy, které vyloupily co mohly hned a rychle odvézt. Ve druhé vlně dorazily skupiny, zlákané možností usadit se v de facto "hotovém". Poté, co zjistili tito lidé limity života v pohraničí se obvykle část z nich přesunula do vnitrozemí a nastoupily již centrálně řízené pohyby obyvatel, systém pobídek apod. včetně přesunu krajanů z Rumunska, Volyně, Slovenska apod. vč. částí přesídlených Romů. Od 60. let, odkdy se prováděly sociologické analýzy v územním členění bylo jasné, že sociální problémovost (potratovost, rozvodovost, kriminalita apod.) v těchto oblastech daleko převyšuje poměry ve vnitrozemí, kde nedošlo k takovým masivním přesunům obyvatelstva. S touto situací se pak potýkáme dodneška, kdy je řada negativních tendencí doplněna o charakteristiky typické pro období tzv. divokého kapitalismu 90. let.

Mareš ve své publikaci uvádí, že prostorová dimenze sociálního vyloučení může mít dvojí podobu:

- *koncentrace vyloučených – kde jsou lidé vázáni na nevýhodný lokální trh práce, vymykají se sociální kontrole a ztrácejí vzory jednání většinové společnosti. Důsledkem je úpadek společenské a občanské aktivity a redukce či ochuzení sociálních sítí daných obyvatel.*
- *vyloučení určitých území v důsledku jejich charakteristik – kdy jsou mnozí oběťmi nikoliv jako jedinci nebo jako členové sociálních skupin, ale jako obyvatelé určitého území. Deprivace tedy není důsledkem nedostačivosti jejich osobních zdrojů, ale zdrojů komunity, ve které žijí. Klasickým příkladem může být vyloučení z důvodu špatné dopravní obslužnosti nebo, dysfunkčnosti lokálního trhu práce (Mareš, 2006, s. 10).*

V takových oblastech se objevují jevy, jako je v první řadě závislost na sociálních podporách, vysoký stupeň nefunkčního partnerského soužití, delikvence, nízká úroveň aspirací, kriminalita, šíření drog, násilí a jiné.

Ministerstvo vnitra České republiky (MVCR) dokonce v souvislosti s těmito negativními jevy vytvořilo určitý přehled materiálů (především pro samosprávy), které přinášejí přehled preventivních doporučení, popis možných následných opatření až po možnost využití represe. Mezi nejpoužívanější MVCR řadí například materiály na téma: hygiena, odpady a nepořádek kolem ubytoven, krádeže kovů, drogy, požívání alkoholických nápojů na veřejných prostranstvích, kamerové systémy, narušování veřejného pořádku, rušení nočního klidu, hluk, znečišťování veřejných prostranství, veřejné nabízení a poskytování sexuálních služeb, regulace počtu a umístění heren a loterijských terminálů, program prevence kriminality a extremismu, nezaměstnanost, bydlení a otázky stavebního dozoru, sociální služby a terénní sociální práce, protidluhové poradenství či práce s dětmi sociálně znevýhodněnými (MVCR, 2014).

Situaci v jedné z mnoha sociálně vyloučených lokalit v České republice poměrně výstižně vykresluje část článku z časopisu Ekonom: *„Mohla by to být turistická Mekka s nedotčenou přírodou a půvabnou úzkokolejkou s parními vláčky. Pomohla by snížit vysokou nezaměstnanost. Avšak místo turistů začaly letos do městečka Osoblaha, řídce osídleného výběžku na Bruntálsku, proudit sociálně vyloučené rodiny, zejména Romů. Z okolních vsí i z dalekého Ostravska je přistěhoval podnikatel, který koupil několik osoblažských domů se 106 byty. „Kdo k nám bude jezdit, až uvidí na ulicích posedávající a popíjející Romy? Vždyť to odradí i potenciální nové investory,“ trápí vážné ohrožení snu o turistické záchraně chudého regionu starostku Osoblahy Dagmar Machaňovou. Ta se kvůli rychle stoupající kriminalitě navíc bojí, aby se výběžek nestal dalším Šluknovskem, kde problémy s přílivem nepřizpůsobivých vedly letos v srpnu k demonstracím a pouličnímu násilí. S tím, co se dnes děje v Osoblaze, mají dlouhodobou zkušenost i ostatní české výběžky od Aše přes Šluknovsko, Frýdlantsko, Broumovsko až po Javornicko. Všude je šluknovský výbuch noční múrou samospráv. Odlehlé poloostrovy českého území sice vznikly porůznu, spleťtým historickým vývojem, ale potíže dnes mají stejné. Respektive stejně velké. Jde o špatnou dopravní dostupnost, vysokou nezaměstnanost danou zánikem místních podniků, dozvuky divoké poválečné výměny obyvatelstva (viz. výše) a rostoucí podíl nepřizpůsobivých, převážně Romů.*

S tím souvisí bující kriminalita, drogy, hazard a prostituce. Všude také kvete realitní byznys s Romy, které podnikatelé sestěhovávají do ubytoven a činžovních domů s vidinou jistoty, že draze nastavené nájemné zaplatí občanům v hmotné nouzi de facto stát. Když totiž výdaje na bydlení přesahují třetinu příjmů rodiny, doplatí rozdíl úřady. Dávky sice mají zákonný strop daný velikostí města a počtem členů domácnosti, ale vzhledem k rostoucím nájmům a cenám energií činí třeba i 10 tisíc korun. Navíc podmínky vyplácení se podle svědectví řady obyvatel severního pohraničí nekontrolují.“ (Štětka, 2011).

Na potřebnost přesného zmapování sociálně vyloučených lokalit v České republice poukazuje rovněž velké terénní šetření společnosti GAC (Gabal Analysis and Consulting) v celkem 205 obcích, které probíhalo od července 2011 do září 2014 a mělo za úkol vysledovat, jaká je v daných lokalitách míra sociálního vyloučení a s jakými potížemi se zde žijící občané musejí vyrovnávat. Průzkum je součástí Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR, jejímž zadavatelem je Ministerstvo práce a sociálních věcí. Již nyní je však jisté, že sociálně vyloučené lokality nelze vnímat pouze jako romská ghetta. Předchozí analýza z roku 2006 totiž ukázala, že problematika chudoby a sociálního vyloučení se týká nejen menšin, ale také dalších částí většinové společnosti. (Habáň, 2014)

3 VYBRANÁ LOKALITA - JAVORNICKO

V severní části Olomouckého kraje se nachází region Jesenicko (býv. okres Jeseník), který v sobě sdružuje čtyři mikroregiony: Javornicko, Žulovsko, Jesenicko a Zlatohorsko. Ačkoliv je uvedený region vyzdvihován pro své přírodní a kulturní památky, stále častěji jsou v souvislosti s Jesenickem skloňována nepříznivá specifika. Ta mají své kořeny jednak v geografické poloze, příhraničním rázu, v historii osídlování a vysídlování regionu a v nešetrných zásazích do demografického vývoje.

Do mikroregionu Javornicko spadá celkem pět obcí a jejich místní části: Bernartice (Buková, Horní Heřmanice), Bílá Voda (Kamenička), Javorník (Bílý Potok, Horní Hoštice, Travná, Zálesí), Uhelná (Červený Důl, Horní Fořt, Dolní Fořt, Nové Vilémovice) a Vlčice (Bergov, Dolní Les, Hřibová, Vojtovice).

Obrázek č. 1: Mapa Olomouckého kraje

Zdroj: http://www.trasovnik.cz/k_olom/jesenik/pamatky/obce/je_pamo.asp, online, cit. 2014-02-03

Dopravní odlehlost a nedostupnost, nízká hustota osídlení, alarmující míra nezaměstnanosti, mizivé příjmy, přibývajícím počet opuštěných nemovitostí či příliv sociálně vyloučených lidí – to je nepříznivá realita na Javornicku. Přesto zde fenomén sociálního vyloučení nenabývá rozměrů a podob, jako tomu je v jiných ohrožených lokalitách v České republice. Gabalova studie, která proběhla v roce 2006 na celém Jesenicku, označila jako sociálně vyloučené lokality Kobylou nad Vidnávku, Velkou Kraš a Velké Kunětice.

Ani jedna z uvedených lokalit nespadá do mikroregionu Javornicko, přičemž se právě v něm nachází řada obcí, kde žijí rodiny, potýkající se s chudobou a sociálním vyloučením (např. Vlčice, Uhelná, Bernatice, Bílá Voda). To se však netýká jen Romů, ačkoliv by to tak mohlo na základě mediálních kauz vypadat. S totožnými potížemi se potýkají i další obyvatelé, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní. V javornickém regionu však narážejí na překážku nedostatku pracovních příležitostí a velkou vzdálenost k službám a občanské vybavenosti.

Pokud bychom nahlédli na vývoj regionu z historického hlediska, lze určit, že zjevně doplatil na změny státních hranic, zejména po rozdělení Slezska za Marie Terezie v roce 1742. Tehdy se totiž Javornicko ocitlo v nejzazším severozápadním cípu rakouského a po roce 1918 k Československu náležejícího Slezska – ve výběžku, který byl ze tří stran obklopen územím Německa a po roce 1945 Polska. Javornicko také leží stranou důležitějších dopravních tepen, silnice mají víceméně místní význam, k důležitějším patří spojnice od města Jeseník, přes Žulovou, Javorník k Bílému Potoku a dále již na polský Paczkow.

Důležitým, avšak nepříznivým historickým mezníkem byl rovněž rok 1945, kdy došlo k odsunu německého obyvatelstva. Poté se na Javornicko sice nastěhovalo dost českých rodin, ale většina dosavadních hospodářských a společenských kontinuit byla zpřetrhána. Například v Javorníku nezůstal žádný větší podnik a velké naděje byly po určité období spojovány s geologickým průzkumem a dolováním uranové rudy. Pamětníci dokonce popisují situace, kdy se zaměstnanci uranových dolů, kteří se těšili výdělkům mnohanásobně převyšujícím místní průměr, nechávali vozit taxislužbou z restaurace do pohostinství, které byly vzájemně vzdáleny pouhých 200 metrů, jelikož nevěděli, jak naložit s tak vysokou výplatou. V roce 1949 byly rovněž položeny základy

Semenářského státního podniku (Osevy), jež se stal přirozeným centrem pastvinářských družstev, které obhospodařovaly pozemky od Vlčic po Bílou Vodu (Melzer, Schulz a kol., 1993). Postupně však docházelo k úpadku a zániku místních větších firem a k nárůstu nezaměstnanosti.

V současné době např. v městě Javorník zachraňují zaměstnanost z významnějších strojírenských firem především společnost PZA Kovostroj (obrábění, kovovýroba, výroba strojů a součástek, svářečské a jeřábnické práce), Warex (výroba ocelových hal, montovaných staveb, ocelových svářenců), Kolimax (výroba a prodej kuchyňského a outdoorového nádobí z nerezové oceli) či EKO – Vimar Orlaňski (výroba a prodej kotlů ústředního vytápění).

Pro bližší náhled na stav jednotlivých sfér sociálního vyloučení na Javornicku lze použít osnovu „oblastí podpory“, kterými se zde v tříletém období 2008 – 2011 zabývala Agentura pro sociální začleňování (APSZ, 2011) viz. následující podkapitoly.

3.1 Bydlení

Mezi největší a především pro veřejnost „nejviditelnější“ znak sociálního vyloučení patří vysoké stáří a nedostatečná kvalita bytového fondu, nadměrná přeplněnost bytů, obývání nemovitosti bez smlouvy o nájmu, nedostatečná právní ochrana nájemníků a zároveň téměř nulová možnost vymáhání pohledávky majitelů nemovitostí na obyvatelích.

Obecně lze situaci bydlení v sociálně vyloučených lokalitách na Javornicku rozčlenit do čtyř oblastí:

- bydlení v osobním vlastnictví
- bydlení v podnájmu
- obecní byty
- sociální bydlení a zařízení sociálních služeb.

Bydlení v osobním vlastnictví představuje v tomto regionu nejrozšířenější typ bydlení. Bývá zastoupeno především v okrajových částech obcí, kde byla dříve možnost zakoupit poměrně levné nemovitosti (Vojtovice, Horní Hoštice). Přestěhování do

periferních lokalit bylo navíc ještě v období přibližně před 20-ti lety vázáno na možnost získání zaměstnání v místním zemědělském družstvu; řidčeji pak na přistěhování vsetínských romských rodin. Bohužel vlastnictví domů jednotlivými rodinami v žádném případě neposkytuje záruku ekonomické a sociální stability v rodině – ba právě naopak: většina z domů je v dezolátním stavu, jelikož obvykle není prioritou investovat finance do bydlení a navíc se zde obvykle nachází větší počet obyvatel, než je nemovitost schopna technicky a funkčně pojmout.

Bydlení v pronájmu má na Javornicku také svá specifika. Jednak se může jednat o pronájem rodinných domů (který vzniká především na základě solidarity, spolubydlení či se jedná o bydlení bez právního titulu) nebo se jedná o poměrně rozšířenější bytové domy v pronájmu. Ty bývají obvykle situovány přímo v centru dané obce a právě ony jsou představiteli samospráv označovány jako “ghetta“ (Bernartice, Bílá Voda, Uhelná, Horní Fořt, Vlčice). V některých případech (kdy majitel nemovitosti zároveň spolupracuje s některou z místních neziskových organizací a řeší alespoň akutní technické problémy na bytovém domu) je situace téměř bezproblémová. Je však nutno zmínit, že výrazná změna nastala s přijetím zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, kdy se mnoho rodin zadlužilo. Dříve totiž platil zákon č. 482/1991 Sb. o sociální potřebnosti, kdy měli příjemci dávek (nájemníci) zohledněny veškeré odůvodněné náklady spojené s bydlením v takové výši, v jaké o vynaložených úhradách předložili. Přesto horší případ nastává, kdy majitel na Javornicku ani nežije a jeho jediným zájmem je vybírat nájem, přičemž nemá šanci sledovat pohyb dalších rodin v bytě či aktuální stav nemovitosti.

Bydlení v obecních bytech je pro sociálně slabé či vyloučené rodiny v rámci Javornicka spíše utopií z důvodu dlouhé čekací lhůty v pořadníku, přičemž opět dochází k situaci, kdy jsou sociálně vyloučení občané odkázáni na jiné, většinou dražší – ovšem rychlejší typy ubytování.

Sociální bydlení a zařízení sociálních služeb je ve zmiňovaném regionu nedostatečně zastoupeno a pokryto, což mimo jiné potvrzuje i zpráva „Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice – Moravské lokality“, kterou vydal Úřad vlády České republiky (Kašparová, Ripka, Sidiropulu – Janků, 2008). Jednak je tento fakt způsoben neexistencí právního ukotvení pojmu „institut sociálního bydlení“ (Matoušek, 2007) a jednak je v mnoha dotčených obcích termín sociální

bydlení spjat pouze se seniory. Co se týče zařízení sociálních služeb, můžeme uvést příklad azylových domů či sociálního bydlení pod záštitou neziskového sektoru. Na Javornicku se však azylové domy nenacházejí žádné a sociální bydlení (např. pronájem vlastních nemovitostí neziskové organizace Ester v Uhelné) je zase obcemi vnímáno negativně:

„Právě Uhelná je považovaná za jednu z nejhorších vyloučených lokalit na Jesenicku. "To je výsledek podnikání občanského sdružení Ester za podpory Agentury pro sociální začleňování.. Ester se zasloužila o to, že se do obce nastěhovalo v posledních pěti letech 80 Romů. Vytvoření ghetta vydávají za řešení romské otázky," zlobí se starosta Juřík. "Teď to chce agentura řešit. Těžko můžeme věřit, že to myslí vážně a chce opravdu pomoci. Máme obavy, že sem mohou přijít další a další Romové. Přitom už teď je situace hodně napjatá," dodal Juřík. Podle starosty Uhelné považují místní zastupitelé celou věc za uzavřenou. Sdružení Ester sestěhovalo do obce desítky Romů. Juřík si myslí, že poradna bude jen dalším krokem k oddělení Romů od většinové společnosti. "Tam nikdo jiný chodit nebude. Myslím si, že jsou daleko užitečnější akce, na které zveme všechny - a chodí tam i Romové. To je cesta k integraci," řekl už dříve. Ester pracující s Romy využila před časem prázdné vybydlené byty a nastěhovala Romy do Uhelné. "My jsme nemohli tehdy nijak zasáhnout a vypadá to tak, že budeme bezmocní i teď," vysvětlil Juřík. Uhelná už přitom dříve odmítla další plán Ester na komunitní centrum pro Romy spolu s dalšími azylovými byty.“ (Hányš, 2011).

3.2 Vzdělávání

Ačkoliv rezervy v oblasti vzdělávání sociálně vyloučených obyvatel nejsou na první pohled zvnějšku patné, řadí se mezi priority ve snahách všech vládních i neziskových organizací. Kvalitní vzdělání dětí a mladých lidí je totiž základem dlouhodobého řešení situace sociálně vyloučených lokalit. Oslovené rodiny na Javornicku negativně vnímají vysoké finanční nároky na školní pomůcky či výdaje na stravování. Mnoho rodičů odhlašuje děti ze školních jídelen nebo dochází k případům, kdy se na jeden zaplacený oběd stravují dvě děti. Potkat osoby s ukončeným středoškolským vzděláním a výučním listem či maturitou lze považovat v rámci

sociálních lokalit na Javornicku spíše za výjimku. Je však evidentní, že nízká míra dosaženého vzdělání má zásadní dopad na pozdější kvalitu života.

Nejvíce viditelných potíží se školní docházkou zde vykazují děti romského etnika, které mají dle sdělení pedagogů nejčastěji potíže s adekvátním oblečením (odpovídajícím jednak ročnímu období a především školním aktivitám), nemají peníze na učební pomůcky, často neovládají vyučovací jazyk a nejsou výjimečné případy, kdy děti pomáhají rodičům (např. sběrem železa či ovoce) obstarat živobytí. Navíc je potřeba zdůraznit, že u psychicky a sociálně deprivovaných dětí často neexistuje „dětský svět“, jak jej chápe majorita – tedy právo na soukromí, vzdělání a rozvoj, což má výrazný vliv na řečový a mentální vývoj dítěte (Sirovátka, 2004).

Nezřídka je však problematika vzdělávání dětí spojena s celkovou kvalitou životního stylu celé rodiny, jak uvádí bývalý ředitel Základní školy Javorník Zdeněk Hořava: *„Naše škola se prakticky již od doby zápisu zmítá ve velké nejistotě, kolik žáků usedne do lavic prvních tříd. Orientačním ukazatelem jsou sice zápisy dětí do prvních tříd, ale u dětí ze sociálně vyloučených lokalit nikdy nemáme jistotu, že se s nimi na začátku září shledáme. V regionu totiž funguje vysoká míra migrace celých rodin a nikdo nám nezaručí, že zapsané děti skutečně na začátku školního roku nastoupí. A pokud ano, nastávají další střety s učiteli, dalšími žáky, rodiči – nejčastěji kvůli nekázni dětí, absenci elementárních společenských i hygienických návyků, absenci, nevybavenosti školnímu pomůckami, apod. Je to zkrátka stále dokola.“*

Je potřeba proto upozorňovat na možnosti využití např. grantových výzev Evropského sociálního fondu, který je nastaven na podporu tzv. inkluzivního vzdělávání (tj. vzdělávání všech žáků, bez ohledu na míru nadání či potřebu vyrovnávacích opatření, v hlavním vzdělávacím proudu).

Efektivní cestou se v tomto směru na Javornicku vydaly některé neziskové organizace (Ester), které kladou důraz mimo vytváření pracovních míst také na pořádání kvalifikačních kurzů a svým zaměstnancům poskytují kvalifikační růst a potvrzení o získání kvalifikace a praxe.

3.3 Sociální služby

Počátky komunitního plánování sociálních služeb pro oblast celého Jesenicka sahají do roku 2003. Vůbec první ucelený „Komunitní plán sociálních služeb na Jesenicku“ byl pracovními skupinami města Jeseník sestaven v souladu s platnými legislativními předpisy pro období let 2007 – 2010. V té době se jednalo skutečně o málo zmapovanou a podchycenou oblast, což popisuje i následující úryvek Šumperského deníku: *„Jesenicko má dokončený komunitní plán sociálních služeb. Do projektu podporovaného Olomouckým krajem se zapojily tři desítky lidí, kteří během roku a půl zmapovali situaci v regionu. Zaměřili se na seniory, zdravotně postižené a znevýhodněné a na osoby sociálně vyloučené. Průzkum ukázal, jaké sociální služby na Jesenicku scházejí. Jesenicko se podle průzkumu potýká s nedostatečným pokrytím sociálními službami. Zejména senioři nutně potřebují rozšířit terénní pečovatelskou službu a zajistit její fungování i mimo pracovní dobu... Na Jesenicku rovněž citelně chybí chráněné bydlení, v němž by pod patronací odborníků žili lidé s mentálním onemocněním, kombinovanými vadami a duševně nemocní. Citelně schází rovněž domov se zvláštním režimem určený pro lidi s různými typy demencí nebo pro pacienty trpící Alzheimerovou nemocí... Výzkum ukázal i nedostatky na straně volnočasových aktivit mládeže, která stále častěji utíká k drogám. Do prevence šlo málo financí. „To je potřeba napravit. My jsme přesvědčení, že je lépe předcházet vznícení, než hasit požár,“ řekla Tichavská (Rotter, 2007).*

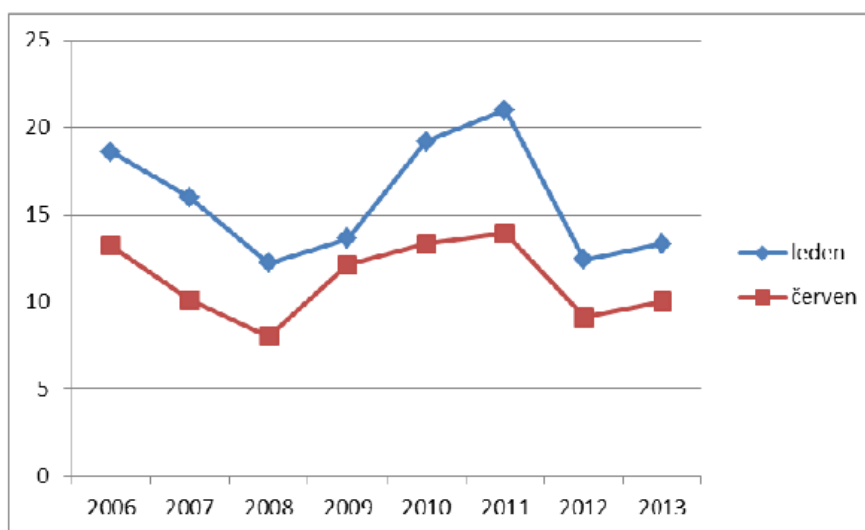
Po zavedení prvního „Komunitního plánu sociálních služeb na Jesenicku“ následovala jeho aktualizace pro roky 2014 – 2017, přičemž se mezitím stabilizovaly stávající sociální služby a začaly rozvíjet nové či související. K doplnění aktuálního spektra sítě sociálních služeb a jeho koordinaci přispěl také „Strategický plán sociálního začleňování - Lokálního partnerství Jesenicko - pro roky 2010-2012“, jejímž autorem byla Agentura pro sociální začleňování. O tomto kroku již v polovině roku 2010 informovala média: *„Největší důraz je v plánu kladen na oblast vzdělávání. Plán počítá se stavbou nebo rekonstrukcí několika nízkoprahových zařízení, s podporou zavádění odborných asistentů ve školách, s podporou žáků při vstupu a udržení se na středních školách a nebo se zajištěním aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Prioritami*

v oblasti bydlení je zajištění návazného bydlení, především pro klienty azylových domů, a zajištění takzvaných „startovacích“ bytů pro osoby s drogovou nebo kriminální minulostí. Pro tyto potřeby bude zrekonstruován objekt azylového domu v Jeseníku, který provozuje nezisková organizace Boétheia. Další azylové bydlení vznikne v obci Travná pod taktovkou občanského sdružení Ester. Obyvatele sociálně vyloučených lokalit na Jesenícku ohrožuje řada sociálně patologických jevů. Nejčastěji se jedná o závislost na alkoholu nebo drogách, gamblerství a zadluženost. Programy sdružení Darmoděj a dalších organizací se proto zaměří na prevenci těchto jevů, která zde zatím nebyla dostatečně zajišťována, i na pomoc lidem, kteří se s těmito jevy potýkají.“ (Romea, 2010). O stávajících poskytovatelích služeb, kteří se zabývají začleňováním sociálně vyloučených obyvatel na Javornicku bude blíže pojednávat samostatná kapitola.

3.4 Zaměstnanost

Okres Jeseník si dlouhodobě drží neradostný primát v rámci celé republiky, a to jednak v největším počtu zájemců o práci na jedno volné pracovní místo a jednak v nejvyšší míře nezaměstnanosti. Již v roce 2009 hovořil vedoucí trhu práce Úřadu práce Zdeněk Vrtný o značném ovlivnění míry nezaměstnanosti sezónními pracemi, kdy zejména v zimních měsících nezaměstnanost rapidně stoupá. Také hospodářská krize v roce 2011 donutila mnohé stabilní a velké zaměstnavatele k propouštění. Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla naměřena právě v mikroregionu Javornicko, a to v obcích Bílá Voda (35,0%), Uhelná (20,7%), Bernartice (20,0%) a Vlčice (19,8%) (Tovaryšová, 2011).

Graf č. 1: Vývoj míry nezaměstnanosti v lednu a červnu 2006 až 2013

Zdroj: Úřad práce Jeseník

Častým zdrojem obživy sociálně vyloučených občanů se tak stávají sociální dávky, které si jejich příjemci „přilepšují“ např. sběrem kovů (hojně využívána je možnost jejich odevzdání v nedalekých polských sběrnách: př. Z Bílé vody do Zlatého Stoku), drobnou kriminalitou, rozebíráním autovraků, prostitucí či fingovanými sňatky s Vietnamci (Kašparová, Ripka, Sidiropulu – Janků, 2008).

Tato vysoká míra nezaměstnanosti má na obyvatele sociálně vyloučených lokalit řadu navazujících dopadů: kromě materiální chudoby dochází k vyloučení z participace na sociálním a ekonomickém životě, k rezignaci na další hledání práce, ztrácejí pracovní návyky a snadněji tak podléhají různým závislostem.

3.5 Bezpečnost

Otázka zajištění bezpečnosti patří na Javornicku k jedněm z nejdiskutovanějších témat. V roce 2011 se totiž z úsporných důvodů přestěhovala služebna Policie ČR z Javorníku do třináct kilometrů vzdálené Žulové, na což obyvatelé celého Javornicka reagovali velmi nesouhlasně. Podobně, jako jiné sociálně vyloučené lokality, je totiž i tato oblast spojena s vyšší mírou kriminality, která po odchodu Policie ČR z města Javorník dostala doslova „zelenou“. Čím dál častěji se přímo na náměstích či návších objevovali výtržníci a opilci, sousedé si začali stěžovat na nárůst krádeží přímo v rámci

jejich nemovitostí a rozmohla se lichva a obchod s drogami. Se specifickým problémem se občané nejednou potýkali také v obci Bílá Voda, kteří museli sami čelit agresivním nájezdům opilé polské mládeže ze sousední obce Kamenica či městečka Zloty Stok. Policisté jsou totiž schopni do zmiňované obce i při sebelepší vůli přijet ze žulovské služebny nejdříve za půl hodiny a to už často bývá buď pozdě nebo pachatelé uniknou.

Proto vedení města Javorník přistoupilo alespoň k nouzovému řešení, jak jednak bojovat s kriminalitou na Javornicku a zároveň jak částečně zajistit bezpečí svých občanů. Od června 2014 radnice najala bezpečnostní agenturu, která dohlíží na pořádek ve městě, oznamuje a eviduje přestupky a úzce spolupracuje s Policií ČR, která do města dojíždí dvakrát týdně a působí v kanceláři, která se nachází v budově Městského úřadu Javorník.

Ačkoliv má práce bezpečnostní agentury především preventivní charakter a po dobu jejího působení v rámci celého Javornicka došlo ke zklidnění situace, není toto řešení definitivní. Zastupitelé Javorníku a přilehlých obcí i nadále usilují o návrat služebny Policie České republiky zpět do města.

4 SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ

Pojem *sociální začleňování* (či *integrace, inkluze*) se začíná v České republice objevovat přibližně před dvaceti lety především ve spojitosti s ekonomickou transformací, kdy se postupně vyjevovaly nové či dříve skryté sociální problémy, v nichž se sociální vyloučení výrazně projevuje. Pro vznikající dlouhodobou nezaměstnanost, bezdomovectví, závislost na drogách, domácí násilí a jiné jevy se postupně rozvíjely již existující či nové sociální intervence k jejich řešení. Následně bylo na summitu EU v Nice roku 2000 rozhodnuto o závazku všech členských zemí zpracovat Národní akční plán sociálního začleňování – NAPSZ (National Action Plans of Social Inclusion – NAPSI). Otázky sociálního vyloučení a začleňování byly tedy podrobeny odbornému studiu a došlo k vymezení těchto pojmů (Mareš, Rákoczyová, Sirovátka, 2006).

Podle oficiální formulace představuje sociální inkluze „*proces, který zabezpečuje, že všichni, kdo jsou vystaveni riziku chudoby a sociálního vyloučení se dostane příležitosti a zdrojů nezbytných k plné participaci na ekonomickém, sociálním a kulturním životě společnosti a životní úrovň považované, ve společnosti kde žijí, za standardní. Proces, který jim tak zajistí jejich podíl na rozhodování ovlivňujícím jejich život i schopnost uplatňovat svá základní práva*“ (Sirovátka, 2004, s. 23).

Samotná sociální inkluze může podle autorů Woodwarda a Kohliho nabývat tří různých dimenzí:

- politické, kdy se inkluze týká především občanských práv a politické participace jedinců a menších kolektivit,
- ekonomické, která je v dnešní době prakticky zabezpečena prostřednictvím pracovního trhu a sociálního státu,
- občanská, která představuje účast na společenském životě a rovněž šanci uplatnit sociální práva mimo sféru národního státu (Woodward, Kohli: In Sirovátka, 2004).

Další možné vymezení pojmu sociální integrace nabízí Novosad, který jej chápe jako: „*Plné začlenění a splynutí jedince se společností. Předpokládá samostatnost, nezávislost jedince, jenž nevyžaduje zvláštní ohledy nebo přístupy ze strany přirozeného*

prostředí...svoji efektivitu dokázal adekvátně kompenzovat, je schopen plnit všechny funkce vyplývající z plné socializace a je rovnoprávným partnerem ve všech oblastech profesní přípravy, pracovního uplatnění i společenského života.“ (Novosad, 2000, s. 18).

Stejný autor rovněž upozorňuje na fakt, že pokud v nejobecnější rovině rozumíme integraci začleňování či spojování určitých částí v jeden celek, dotkneme se přirozeně problematiky soužití majority a minorit (skupin s určitým znevýhodněním). Toto soužití je pak spojeno s procesy vzájemného formování obou stran. A právě zde se pozastavuje u dvou základních směrů, které lze v praktickém řešení integrace vysledovat:

1. **asimilační směr integrace**, který je charakterizován splýváním znevýhodněné minority s proudem dění ve společnosti. Typická jsou pro něj rychlá, praktická, organizační a legislativní řešení, přičemž akceptuje předpoklad, že chování a jednání majority je jediné správné a přijatelné. Integrace zde znamená ztotožnění se minority s majoritou.

2. **adaptační směr integrace**, který lze definovat spíše jako partnerský vztah, jehož potenciální konfliktnost není chápána jako překážka, ale jako stimul k dalšímu vzájemnému obohacování. Vychází ze vzájemného pochopení hodnot majority i minority. Ačkoliv je tento směr považován za vhodnější, je realizačně náročnější (Novosad, 2008).

Další pojetí pojmu sociální integrace popisuje Novák, který uvádí, že podle některých představ integrace znamená asimilaci kulturně odlišné entity, jiní stejným pojmem označují vytváření multikulturní společnosti, kde každé odlišnosti je dán dostatek prostoru a respektu a majoritní kultura revitalizuje svůj monopol na správné jednání. Autor však zároveň upozorňuje na to, že je v českých zemích sice deklarována tolerance ke kulturním odlišnostem, ale současně jsou tyto kulturní odlišnosti vnímány jako nežádoucí a „jejich“ žití odsuzuje do pozice druhořadého občana (Novák, 2008).

Jak jsem již na začátku kapitoly uvedla, oficiální strategii sociálního začleňování reprezentuje v České republice **Národní akční plán sociálního začleňování (NAPSZ)**. Ten předpokládá, že efektivita sociálního začleňování je do značné míry závislá na institucionálních podmínkách a na kompetencích jednotlivých aktérů. Šíře a komplexnost problematiky sociálního začleňování si vyžaduje spolupráci institucí na

všech úrovních, tedy na úrovni státu (Ministerstvo práce a sociálních věcí – MPSV a jiných rezortů), regionální a lokální samosprávy (krajských úřadů, magistrátů a jejich odborů), stejně jako jejich provázanost na rezortní instituce v daném regionu či lokalitě a na nestátní neziskové organizace občanského sektoru. Při realizaci aktivit sociálního začleňování kladou snad všichni aktéři velký důraz na princip a strategii aktivace, chápané ve dvojitým významu: za prvé jako aktivaci k pracovnímu zapojení na trhu práce a za druhé jako aktivaci ve smyslu posílení kompetence lidí a skupin ohrožených sociálním vyloučením.

V představách aktérů sociálního začleňování na všech úrovních vypadá **inkluzivní společnost** tak, že je citlivá k problémům, reflektuje je, nevyhýbá se jejich řešení a je přitom otevřená všem názorům všech svých občanů. Její základní principy, hodnoty a vlastnosti lze shrnout následovně: solidarita ve společnosti, demokracie a svoboda, rovnost příležitostí, sociální soudržnost a konečně tolerance k odlišnostem a rozdílům mezi různými skupinami obyvatel a odstranění předsudků. Přitom je zdůrazňován význam dostupnosti a kvality informací pro odbornou i laickou veřejnost, a to jak směrem k znevýhodněným, tak také směrem od vyloučených jednotlivců k tvůrcům a realizátorům politik (Mareš, Rákoczyová, Sirovátka, 2006).

5 SOCIÁLNÍ INTEGRACE NA JAVORNICKU

Při popisu poskytovatelů služeb sociální integrace v mikroregionu Javornicko je nutno nejprve zmínit tři pracovní skupiny, které působí v rámci „*Komunitního plánování sociálních služeb Jesenicka*“, do jehož působnosti zkoumaná lokalita spadá. Sociální služby jsou tedy rozděleny do tří oblastí:

1. skupina zdravotně postižených osob a osob zdravotně znevýhodněných
2. skupina seniorů
3. skupina sociálně vyloučených osob a osob ohrožených sociálním vyloučením.

Pro všechny výše uvedené skupiny je k dispozici v elektronické i tištěné podobě „*Katalog poskytovatelů sociálních služeb*“, který je členěn do dalších podskupin:

- cílová skupina senioři
- cílová skupina sociálně vyloučení
- cílová skupina zdravotně postižení a zdravotně znevýhodnění
- cílová skupina děti, mládež, rodina
- poradenství (zdroj: Městský úřad Jeseník, 2015)

S ohledem na téma práce se dále zaměřuji na služby, které jsou skupině sociálně vyloučených osob a osob ohrožených sociálním vyloučením k dispozici. Nutno však předem podotknout, že některé z nich sice nabízejí možnosti pro klienty z celého Jesenicka, nicméně se nenacházejí v rámci mikroregionu Javornicko a jsou tím pádem pro mnohé místní potenciální uživatele špatně dostupné, případně jimi nejsou využívány vůbec.

Azylové domy

Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. V rámci Jesenicka existují dva poskytovatelé:

- Ester, o. s. (Javorník) – kapacita 8 lůžek + 5 bytů
- Společenství křesťanské pomoci Boétheia (Jeseník) - kapacita 48 míst

Domy na půli cesty

Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.

- Diakonie ČCE Jeseník – kapacita 5 osob

Kontaktní centra

Kontaktní centra jsou nízkoprahová zařízení poskytující ambulantní, popřípadě terénní služby osobám ohroženým závislostí na návykových látkách. Cílem služby je snižování sociálních a zdravotních rizik spojených se zneužíváním návykových látek.

- Darmoděj, o. s. (Jeseník) – kapacita 250 osob
- Virtus, o. s. (Jeseník) – kapacita 100 osob

Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší.

- Společenství křesťanské pomoci Boétheia (Jeseník) – kapacita 10 osob

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně.

- Darmoděj, o. s. (Jeseník) – kapacita 250 osob
- VIRTUS, o. s. Centrum sebepoznávání a tvořivosti (Jeseník) – kapacita 100 osob

Noclehárny

Noclehárny poskytují ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování.

- Společenství křesťanské pomoci Boétheia (Jeseník) – kapacita 10 míst (pro muže),
4 místa (pro ženy)

Služby následné péče

Služby následné péče jsou ambulantní nebo pobytové služby poskytované osobám s chronickým duševním onemocněním a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ústavní léčbu ve zdravotnickém zařízení, absolvovaly ambulantní léčbu nebo se jí podrobují, nebo osobám, které abstínují.

- Darmoděj Restart (Jeseník) – kapacita 10 osob, 14 lůžek
- Institut Krista Velekněze (Bílá Voda) – kapacita 25 míst

Sociálně terapeutické dílny

Sociálně terapeutické dílny jsou ambulantní služby poskytované osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, které nejsou z tohoto důvodu umístitelné na otevřeném ani chráněném trhu práce. Jejich účelem je dlouhodobá a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie.

- Ester, o. s. (Javorník) – kapacita 30 – 50 osob
- Zahrada 2000, o. s. (Jeseník) – kapacita 18 osob denně

Sociální rehabilitace

Sociální rehabilitace je soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem využívajícím zachovaných schopností, potenciálů a kompetencí. Sociální rehabilitace se poskytuje

formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb.

- Ester, o. s. (Javorník) – kapacita 65 osob
- Zahrada 2000, o. s. – kapacita 20 osob denně

Terénní programy

Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně.

- Darmoděj, o. s. (Jeseník) – kapacita 200 osob
- Město Jeseník (Jeseník) – kapacit nelze určit
- Společenství křesťanské pomoci Boétheia (Jeseník) – 32 osob
- Společenství Romů na Moravě (Velká Kraš) – kapacita 100 osob

V současné době je Javornicko zahrnuto do projektu *Sociální integrace na Jesenicku, který je realizován Městem Jeseník* a délka jeho trvání je od 1. 6. 2011 – do 31. 5. 2015. Projekt je financován z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, konkrétně z Podpory sociální integrace příslušníků romských lokalit. Je určen nejen pro Romy, ale pro všechny občany ČR, kteří jsou sociálně vyloučení – tj. pro ty, kteří se potýkají s chudobou, nízkými příjmy, mají nízké vzdělání, žijí ve špatných životních podmínkách, jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích možností.

Dále na Javornicku působila v letech 2010 – 2012 coby vládní nástroj k zajištění podpory obcím v procesu sociálního začleňování již zmiňovaná *Agentura pro sociální začleňování*. Ta se však dle zjištění následné evaluace právě na Javornicku nesetkala s velkým pochopením – zejména v Javorníku a Uhelné, kde dokonce docházelo k častým mediálním přestřelkám. Důvodem bylo zřejmě nepochopení poslání Agentury, zklamání představitelů samospráv z nedostatku přílivu nových financí či významně zdůrazňovaná etnická linie.

Ze studia dostupných pramenů a šetření přímo v terénu oblasti Javornicka vyplynulo, že i přes značnou nevoli majority, finanční a realizační úskalí či mediálnímu propírání (ve Zpravodaji města Javorník, Jesenickém týdeníku, Šumperském deníku) se jako nejvýznamnější poskytovatel sociálních služeb, který se intenzivně věnuje začleňování sociálně vyloučených lidí na Javornicku, projevila **obecně prospěšná společnost Ester**, kterou krátce představím v následující subkapitole.

5.1 Ester, o. s.

Spolek Ester nabízí pomoc a podporu sociálně znevýhodněným skupinám obyvatelstva, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, ztratili sociální zázemí, jsou izolováni a své postavení nemohou z objektivních důvodů sami úspěšně změnit. Středem zájmu jsou děti a rodiny, lidé s duševním onemocněním, osamělí a sociálně „závislí“ občané, mezi něž patří početná romská minorita, která žije v malých komunitách v odlehlých částech regionu a v obci Bílá Voda rozrůstající se minorita rumunských emigrantů z roku 1989.

Jedna z hlavních činností společnosti je provozování *azylových domů* v Bílé Vodě, Javorníku a Uhelné. Zájemcům je zde poskytnuta možnost stravování, ubytování a pomoc při obstarávání osobních záležitostí a jednání s úřady. Kromě toho pracovníci nabízí podporu při finanční stabilizaci, řešení dluhů a asistenci při zvyšování kvalifikace a hledání zaměstnání. Dětem je nabízena podpora při vzdělávání a nabídka pozitivního trávení volného času. Rodinám navíc nabízí možnost společného bydlení ve standardních bytech v bytových domech. Zájemci o tuto službu mohou kontaktovat pracovníky Ester v kanceláři na adrese: Školní ulice 73 (bývalá cukrárna Hawaii), Javorník, 790 70 vždy v době: Po – Pá: 8:00 – 15:00.

Další oblastí jsou *sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*. Zde je nabízena pomoc při doučování dětí, pomoc při řešení dluhů a hospodaření s penězi, pomoc při prosazování práv a zájmů, doprovod při jednání na úřadech, pomoc při vyjednávání s majiteli bytů, pomoc při kontaktech se školou, pomoc s listinami (sepisování žádostí, atp.), asistence při získávání zaměstnání, zprostředkování kontaktů s dalšími institucemi a organizacemi. Tato služba je bezplatná.

Neméně důležitou činností o. s. Ester je rovněž provozování **sociálně terapeutických dílen**, které jsou určeny pro lidi s duševním onemocněním nebo duševní poruchou. Komunity jsou plně propojeny s tradicí života na venkově, kdy je většina všedního dne věnována péči o zvířata, pastviny a dalším běžným aktivitám. Postupně se do činností zařadily také dílny (rukodělná, dřevodílna, opravárenská, výcviková pila) a vznikla i tzv. výcviková pracoviště.

Pomocnou ruku nabízí také služba **sociální rehabilitace**, jež je určena pro osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách, které nejsou schopny samy, bez vnější pomoci podmínky svého života změnit a změnu udržet. Zde patří jednak etnické menšiny, mladí lidé, dlouhodobě nezaměstnaní, bez vzdělání a odborných dovedností, s drogovou či alkoholovou závislostí, po výkonu trestu odnětí svobody, neúplné rodiny, lidé v penzijním věku, ohrožení bezdomovectvím a osoby s duševním nebo mentálním onemocněním.

Významnou pomocí ze strany o. s. Ester je také **doučování dětí a mládeže**, které je realizováno jako podpůrná činnost pro sociální aktivizační služby pro rodiny s dětmi. V předchozích letech bylo podporováno projekty Nová Naděje a Romale Kajdžas. Je zaměřeno na prospěchově slabší žáky základních a středních škol. Probíhá ve čtyřech lokalitách a to v Javorníku, Uhelne, Bernarticích a ve Velké Kraši.

Poměrně novou službou je také založení **Klubu matek Uhelná**, kde dochází k pravidelnému setkávání matek dětí ze sociálně vyloučeného prostředí. Klientky klubu zde mají otevřený prostor k diskusím, které souvisejí nejen s výchovou a vzděláváním jejich dětí. Aktivity klubu jsou přizpůsobeny tématickým okruhům, které vycházejí z aktuálních potřeb klientek samotných. Cílem této aktivity je ukázat klientkám výhody, které plynou z dosažení určitých stupňů vzdělání jejich dětí. Dalším cílem je motivace k podpoře vzdělávací dráhy a zajištění potřebné domácí přípravy pro děti a zvyšování sociálních dovedností. V klubu matek s dětmi se pracovníci věnují mimo jiné také problematice domácího násilí, která je bohužel často přehlížena a neřešena.

6 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

V předchozím textu jsem pomocí definování základních pojmů spojených se sociálním vyloučením, vyloučenými lokalitami či sociální integrací představila v teoretické rovině stěžejní téma mé bakalářské práce.

Následující část se již zaměřuje na výzkum, který jsem realizovala mezi vybranou skupinou respondentů za účelem zjištění reálného stavu sociální integrace na Javornicku, náhledu klientů na vlastní aktivitu v tomto směru, na míru využívání existujících sociálních služeb a na druhé straně i zjištění názorů odborných pracovníků, kteří se na sociální integraci ve vybrané lokalitě podílí.

6.1 Cíl dotazníkového šetření

Cílem praktické části, která následuje, je především pomocí dotazníkového šetření zjistit informace o úspěšnosti sociálních služeb či programů, které se zabývají začleňováním sociálně vyloučených skupin na Javornicku a zároveň získat zpětnou vazbu od zainteresovaných uživatelů těchto integračních aktivit.

Součástí šetření je také shrnutí výsledků a zjištění, která mohou být v případě zájmu oslovených institucí zpětnou vazbou pro jejich další působení.

6.2 Metody a postupy výzkumu

Metody výzkumu:

Hlavní aplikovanou technikou pro účely tohoto výzkumu byl anonymní dotazník. Metodu dotazníkového šetření jsem zvolila jednak z důvodu nižší časové zátěže respondentů, dále pro přehlednost při zpracování dat a také z toho důvodu, že je možno tuto metodu použít jednak samostatně a jednak v kombinaci s jinými metodami - např. zúčastněné pozorování či neformální rozhovor (Hendl, 2008).

Charakteristika zkoumaného souboru:

Pro účely uskutečnění dotazníkového šetření jsem osobně oslovila více než stovku respondentů z oblasti školství, zdravotnictví, státních sociálních institucí,

bezpečnostních složek a samotné aktéry i klienty sociálního začleňování. Jelikož na Javornicku nevládne právě příznivé klima pro rozvíjení diskuzí a polemik na toto téma, byla jsem velmi mile překvapena, že jsem na konci časového období, vyhrazeného pro dotazníkové šetření, shromáždila celkem 92 vyplněných dotazníků.

Potěšující byla rovněž skutečnost, že v otázkách, kde byl respondentům ponechán prostor pro vyjádření vlastních názorů, doporučení nebo i poukázání na nedostatky, byly mnohdy řádky zcela zaplněny věcnými připomínkami. To může být malou známkou faktu, že ačkoliv je nálada kolem problematiky sociálního začleňování ve zkoumané lokalitě bouřlivá, stále ještě existuje vůle k pozitivní změně a akci.

Průběh a postup při výzkumu:

Časově se šetření odehrávalo v období od 11. 12. 2014 – do 13. 2. 2015, tedy přibližně dva měsíce. Jak jsem již uvedla, podařilo se mi během tohoto období oslovit více než 100 respondentů v rámci Javornicka – tj. v Bílé Vodě, Javorníku, Uhelné, Bernarticích a Vlčicích. Návratnost dotazníků byla velmi úspěšná, a to 92 respondentů.

Jako techniku výzkumu jsem zvolila již zmiňovaný anonymní dotazník, což jsem považovala za nejvhodnější řešení. Nicméně v mnohých případech vznikl prostor také k vzájemné diskuzi a rozhovorům na téma sociálního vyloučení, což pro mne bylo mnohdy obohacující a podnětné.

V dotazníkovém šetření jsem použila dva, v některých částech obsahově poněkud odlišné, dotazníky. Jeden byl typem otázek zaměřen na poskytovatele sociálních služeb či aktéry při sociálním začleňování. Druhý byl naopak určen klientům těchto služeb a osobám, které jsou ohroženy sociálním vyloučením.

Dotazník určený pro poskytovatele služeb se zaměřuje především na to, s jakými skupinami sociálně vyloučených osob respondent nejvíce pracuje, jaké problémy nejčastěji s klienty řeší, s jakými dalšími organizacemi či institucemi spolupracuje a jak nahlíží na možnosti řešení problematiky sociálního vyloučení, příp. zda dokáže uvést některé z osvědčených postupů.

Dotazník určený pro uživatele služeb zjišťoval např. stupeň dosaženého vzdělání, míru zaměstnanosti, formu bydlení, zda respondent pochází z Javornicka, s jakými potížemi se nejčastěji potýká, zda má představu o jejich řešení, s jakými

institucemi či organizacemi spolupracuje a co pro sebe vnímá jako nejdůležitější pomoc?

6.3 Interpretace výsledků

Při vyhodnocování výsledků dotazníkového šetření se zaměřím nejprve na údaje získané z dotazníků určených pro uživatele služeb a následně na informace z dotazníků určených pro poskytovatele služeb.

A) Interpretace výsledků z dotazníků určených pro poskytovatele služeb

Tabulka č. 1 - Pohlaví

Pohlaví	Počet	%
Žena	36	77 %
Muž	11	23 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Převaha ženského pohlaví mezi poskytovateli sociálních služeb je z tabulky č. 8 evidentní a je dána jednak náplní práce pomáhajících profesí, která je bližší ženám a jednak nízkým finančním ohodnocením za vykonanou práci.

Tabulka č. 2 – Věk

Věk	Počet	%
Do 20 let	0	0 %
21 - 30 let	8	17 %
31 - 40 let	11	23 %
41 - 50 let	13	28 %
51 - 60 let	13	28 %
61 - 70 let	2	4 %
71 let a více	0	0 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Nejvíce oslovených pracovníků se pohybovalo ve věkovém rozmezí 41 – 60 let (celkem 56%). To může být s ohledem na délku profesionální praxe i životních zkušeností pro samotnou práci výhodou. Samozřejmě i mezi nimi by se našly případy pracovního „vyhoření“ či nižší míry flexibility a ochoty k aktivnímu řešení problematiky sociálního vyloučení, ale to není nic neobvyklého v jakékoliv jiné pomáhající profesi. V souvislosti s uvedenými pracovníky mne však často napadala otázka, zda si uvědomují, že i oni sami by se v případě ztráty zaměstnání mohli lehce ocitnout na „druhé straně“ a zařadit se do davu starších, obtížně zaměstnatelných občanů?

Tabulka č. 3 – Vzdělání

Vzdělání	Počet	%
Základní	0	0 %
Vyučen(a)	1	2 %
SŠ	1	2 %
SŠ s maturitou	19	41 %
VOŠ	3	6 %
VŠ	23	49 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

1. otázka: „*S jakou skupinou sociálně vyloučených občanů se v rámci Vašeho zaměstnání nejčastěji setkáváte? (Lze označit i více možností).*“

- *lidé v tíživé životní situaci, v níž si sami nedokáží pomoci – 38x*
- *osoby trpící nějakým druhem závislosti – 33x*
- *nedostatečně vzdělané osoby – 28x*
- *dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnané – 27x*
- *příslušníci různě definovaných menšin (např. etnických, náboženských, sexuálních) – 23x*
- *lidé s mentálním či fyzickým handicapem – 14x*
- *osaměle žijící senioři – 12x*
- *imigranti – 2x*

2. otázka: „*Jaká je Vaše vlastní profese?*“

- *pracovník sociálních služeb – 15*
- *nejčastěji jsem pracoval jako směnný mistr, vedoucí ekonomických úseků, ředitel pekárny, OSVČ (vlastní prodejna) – 1*
- *referent sociálně – právní ochrany dětí – 5*
- *asistent vychovatele ve VÚ – 1*
- *policista na obvodním oddělení – 2*
- *vychovatel ve výchovném ústavu – 3*
- *terénní pracovník – 1*
- *učitel – 1*
- *sociální pracovník – dávky pro osoby se zdravotním postižením – 1*
- *probační úředník – 1*
- *asistent sociálního pracovníka v azylovém domě – 1*
- *veterinární technik – 1*
- *výjezdová sestra ZZS Olomouckého kraje – 1*
- *záchrannář – řidič – 1*
- *praktický lékař – 1*
- *zdravotní sestra se specifikací ARO – 1*
- *řidič z povolání – 1*
- *zdravotní sestra v důchodu – adiktolog – 1*

- *pracovní terapeut – 1*
- *zdravotní sestra – terapeut – 2*
- *klinický psycholog – 1*
- *stavební technik – 1*
- *teolog – vedoucí sociální pracovník – 1*
- *sociální pracovník ve výchovném ústavu – 1*
- *speciální pedagog – etoped – 1*

3. otázka: „**Jaké problémy s výše uvedenými vybranými klienty nejčastěji řešíte?**“

- *drogovou závislost, výchovné problémy, alkoholismus, útěky z domova, pohlavní zneužívání, krádeže*
- *nedostatečné vzdělání, závislosti na drogách, dluhy, špatné rodinné vazby, absenci plánů do budoucna, bydlení*
- *finanční hospodaření (neumějí si rozplánovat peníze, utrácejí peníze za zbytečnosti, za to co utěší děti – hračky, sladkosti, utrácejí za své partnerky), úklidy (mají problém s úklidem pokojů, prádla, nádobí, v kuchyňkách, v pořádku ve věcech, ve vracení půjčených hraček), péče o děti (špatná hygiena, děti nemají kartáčky, hřeben, ničí hračky a vše, co se jim nelíbí, teplé jídlo mají děti jen když chtějí – jinak jí jen sladké, chipsy, nesnědené zbytky jídel se neohřívají, ale vyhazují)*
- *problematika bydlení, finančního hospodaření, spoření, spolupráce na výchově dětí, učit se vařit některá jídla, dohled při hygieně dětí, komunikace s úřady, pomoc při závislostech*
- *škola, práce, bydlení, finance*
- *pomoc při hledání práce, řešení dluhů – exekuce, získávání pracovních návyků, závislosti*
- *jako ich vhodně zaměstnat, nabídnut prácu, ktorú sú schopní vykonať. Taktiež nedorozumenia, konflikty...jako s deťmi...*
- *psychické krize, sociálně vyloučení občané jsou málo motivováni a když, tak jen účelově ve spolupráci s psychologem či psychoterapeutem*
- *vztahové, sociální, finanční*

- nejčastěji jejich nezaměstnanost, diskriminaci, nedostatečná míra vzdělání a kvalifikace
- špatná náhled na život, závislost na OPL, slabá vůle něco dělat se svou životní situací, účelovost chování
- problematiku prevenci či aktuálních onemocnění
- nedostatek peněz na léky, nemožnost dopravit se na specializované vyšetření, nedodržování režimu léčby
- opilost, fyzické týrání, napadení, agrese
- hledání zaměstnání, bydlení, pomoc při kontaktech s rodinou, osvojení si návyků správného hospodaření
- finanční problémy, péče o děti a sebe, dluhy
- špatné hospodaření, nedodržování pravidel a dohod
- hledání a zajištění bydlení, hospodaření s vlastními finančními prostředky, dodržování správných hygienických návyků a zásad
- bydlení, práce, řešení dluhů, závislost (alkohol, drogy, automaty)
- bydlení, dluhy, zaměstnání, různé závislosti, gemblerství, zdraví – psychické a fyzické, problémy v rodině a ve vztazích
- krádeže, alkohol ,drogy, domácí násilí
- vzdělání, závislosti
- nezaměstnanost, předluženost, riziko opakování trestné činnosti, nadužívání alkoholu, užívání drog a gambling (často „spojité nádoby“)
- tíživá finanční stránka, osamocenosť, nedostatek kontaktů s okolním světem, málo kontaktů s rodinou a známými, nesoběstačnost
- nedostatečné finanční prostředky na zajištění živobytí a bydlení
- zdraví, finance, nedostatek zájmu ze strany společnosti
- nejsou schopni se o sebe sami postarat
- drogová závislost, rodinné vztahy, alkoholismus
- s rodiči nezletilých dětí nejčastěji řeším bydlení, vztahy v rodině, rozvodové a porozvodové situace, hmotnou nouzi rodiny, protiprávní jednání rodičů, konfliktní situace
- opatrovnictví, spory v péči o nezletilé děti, výchovné problémy, trestné činnosti, ústavní výchovu, ohrožené děti, popření otcovství, kurátorství

- *výchovné problémy, nedostatečná péče o děti, nejednotný přístup rodičů, neschopnost rodičů po rozvodu se dohodnout na další péči o děti*
- *nezaměstnanost, špatné hospodaření s penězi, nevyhovující bydlení, zadluženost*
- *závislost na drogách, začlenění do společnosti po ukončení ústavní výchovy*
- *alkohol, drogy, krádeže, pokusy o sebevraždu*
- *děti, se kterými pracuji, jsou výsledkem zanedbání výchovy, trpí nedostatkem zájmu svých rodičů – jedním slovem: nefunkčnost rodiny a zmenšeného zájmu státu*
- *rodinné problémy, vztahové problémy, týrané a zneužívané děti, děti umístěné v ústavních výchovách*
- *rodinné problémy, nedostatečná péče o nezletilé, výchovné problémy, zanedbávání školní docházky, užívání návykových látek, svěřeni do péče*
- *doučování*
- *přimět děti k tomu, že vědomosti, které získají, jim nikdo nesebere, což je problém s ohledem na nevzdělanost jejich nejbližších rodinných příslušníků*
- *nestabilní bytová situace, zadluženost, nezaměstnanost, nedostatečné vzdělání*
- *bydlení, dluhy, výchova dětí, doprovody na úřady*
- *finance, zadluženost, jednání s institucemi*

4. otázka: ***Na jaké sociální služby, organizace či pracovníky nejčastěji odkazujete?***

Příp. s kým nejčastěji spolupracujete?‘‘

- *OSPOD – 9*
- *Úřad práce – 20*
- *Okresní soud Jeseník – 6*
- *Základní škola – 7*
- *Mateřská škola – 1*
- *Probační a mediační služba – 4*
- *Lékař – 6*
- *Městský úřad – 6*
- *Pedagogicko psychologická poradna Jeseník – 7*
- *Zahrada 2000 – 2*
- *Terénní pracovníci – 5*

- *Darmoděj – 7*
- *o. s. Ester – 9*
- *Výchovný ústav Žulová – 4*
- *Policie ČR – 3*
- *Centrum křesťanské pomoci Boétheia – 6*
- *Psycholog – 5*
- *Psychiatrická nemocnice Marianny Oranžské v Bílé Vodě – 6*
- *Psychiatr – 3*
- *Azylový dům – 11*
- *Dům na půli cesty – 4*
- *Intervenční centrum domácího násilí – 1*
- *Dětský domov – 2*
- *Okresní správa sociálního zabezpečení Jeseník – 6*
- *Domov Sněženska Jeseník – 1*
- *Pečovatelské domy – 2*
- *Protialkoholní záchytná stanice – 2*
- *Poradna pro rodinu Jeseník – 5*
- *DROM (terénní služby) – 1*
- *Jesenická nemocnice – 3*
- *Doléčovací centra – 2*
- *Farář - 1*

5. otázka: *V čem vy osobně spatřujete řešení problematiky sociálně vyloučených občanů na Javornicku? Co se podle vás osvědčilo a jaké postupy se naopak neosvědčily?*

Jelikož byly mnohé odpovědi respondentů obsáhlé a jejich podrobné zpracování by samo o sobě možná vydalo na útlou brožuru, roztřídila jsem odpovědi respondentů dle profesních oborů a citovala nejzajímavější či nejvýstižnější z nich.

Zdravotnictví

„Osvědčila se prevence a včasná léčba. U některých také Detox v PN Bílá Voda. Bohužel se kvůli velké rozšířenosti a nabídce drog klienti často vracejí na začátek.“ (zdravotní sestra ve výchovném ústavu)

Školství

„Řešení spatřuji v nabídce komplexních služeb, které by v rámci jedné organizace nabízely možnost ubytování, vzdělávání (rekvalifikace, chráněných dílen – cvičných pracovišť), poradenské služby a nabídky volnočasových aktivit – podobně, jako to dělá o. s. Ester v Javorníku. Služby pro klienty pak navazují a tím, že jsou realizovány pod hlavičkou jedné organizace, je o vývoji klientů větší přehled. V opačném případě nastává situace, kdy se klientovi sice v určité oblasti pomůže, ale další návazné služby v regionu neexistují a jsme opět na začátku.“ (speciální pedagog – etoped ve výchovném ústavu)

„Změna sociálního systém, změna prostředí ve kterém skupina žije, vyšší zaměstnanost v regionu Javornicko.“ (vychovatel)

„Důslednost při plnění požadavků zadaných klientům, zapojení do aktivit, které jim mohou přinášet uspokojení a motivaci. Důležitá je i spolupráce s rodinou a tím i cílené působení.“ (vychovatelka)

„Chybí jim motivace (...stejně půjdu na sociálku..., vzdělání, dostatek pracovních míst, chybí vzory v rodině. Osvědčilo se mít zpětnou vazbu a tím mít pro další příklad. Neosvědčilo se vysvětlování, že bez vzdělání ničeho nedosáhnou – v rodině to je stejně jinak (...umřít nás stejně nenechají, tak co...)“ (asistent vychovatele ve výchovném ústavu)

Sociální služby

„Osvědčil se tento postup: ubytování v azylovém domě se sociální pomocí, hledání zaměstnání, uspořené si finančních prostředků, získání pronájmu bytu. Neosvědčilo se naopak samostatné jednání klienta bez pomoci sociálního pracovníka.“ (pracovník v sociálních službách)

„Vhodné je předškolní vzdělávání, nabídka pracovních příležitostí.“ (sociální pracovnice)

„Problém je to, že na Javornicku není práce. Těžko se jim spoří peníze na kauce na byty. Je málo finančně dostupných bytů. I obce chtějí vysoké kauce. Chybějí sociální

byty. Nemají pak snahu splácet své závazky – dluhy.“ (pracovník ve sociálních službách)

„Oblast s vysokou mírou nezaměstnanosti, nedostatkem pracovních příležitostí, ztráta bydlení, tím nastává chudoba, která je spojena s dalšími nevýhodami poškozených rodičů i dětí. Cílem by mělo být vzbudit zájem o vzdělání a podporovat ty, kteří se už vzdělávají. Motivovat je k sebepoznávání, učit se stále novým věcem. Sociální služby pomáhají překonat mimořádně náročnou situaci a začlenit tyto lidi do společenského života.“ (pracovník v sociálních službách)

„Je to těžké, jelikož klienti mají hodně problémů, které spolu souvisejí. Asi je potřeba, aby klienti spolupracovali a chtěli opravdu svůj problém vidět a pokud možno řešit. Je potřeba vytvořit příležitost práce a možnost dostupného (levného) bydlení a motivovat klienty k potřebným úkonům.“ (asistent sociálního pracovníka v azylovém domě)

„Nelze odpovědět jednoznačně. Ohledně postupů práce s klienty je to vždy individuální – u některého člověka je motivující podpora a oceňování, umění vyslechnout, tzv. „být pro něj“. U jiného naopak kontrola, úkolování a následné ověřování. Často je to kombinace uvedených přístupů, ale důležitá je spolupráce s dalšími organizacemi. Řešení problematiky obecně sociálně vyloučených lokalit je dle mého názoru nutné řešit systémově na státní úrovni s úzkým zapojením a podporou lokálních zdrojů. Jako problematické vnímám krátkodobé (často jen roční) projekty bez návaznosti, často nevyházejících z místních potřeb.“ (probační úředník)

„Více kvalifikovaných pracovníků, intenzivní spolupráce s klientem, neřešit problém za klienta, ale s klientem.“ (sociální pracovnice)

„Nedostatečné vzdělání, neexistující rodinné vzory, absence rodinné a společenské výchovy ve školství, nefunkčnost trestů – ostatní tedy nemají motivaci ke změně chování.“ (sociální pracovník)

„Podle mého názoru je nejefektivnější nabídnout lidem komplex služeb – sociální služby, sociální bydlení, rekvalifikaci a pracovní místa.“ (sociální pracovník)

Jiné

„K řešení by pomohlo zavřít hospodu, zakázat automaty, zakázat reklamy na možnost získání úvěru s velkými úroky.“ (pan farář)

„Riešenie možno nereálne, no napíšem. Skončiť s lichvárením v štáte, prodajem drog (podporovaném štátom), zavést akúsi miernajšu prohibíciu, zatvoriť kasína a zakázať hazard. Ale to všetko je hasenie požiaru ve štáte. Potrebnejšia j samozrejme prevenci – vyššia ochrana rodiny a pozerat' sa na bezbranných vo spoločnosti.“
(sociální pracovníce, pův. stavební technik)

„Nabídnout jim jednoduché a potřebné pracovní činnosti pro obec, skupinu aj. A motivovat i tím, že za dobrou práci dostanou odměnu – nikoliv paušálně, jak to je dnes u sociálních dávek a podpory v nezaměstnanosti.“ (psycholog)

„Povinné předškolní vzdělávání, poukázky místo pobírání sociálních dávek v penězích, uplatnění ve veřejné službě.“ (veterinární technik)

Bezpečnostní složky

„Všechny zavřít.“ (policista na obvodním oddělení)

B) Interpretace výsledků z dotazníků určených pro uživatele služeb

Tabulka č. 4 - Pohlaví

Pohlaví	Počet	%
Žena	14	31 %
Muž	31	69 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Jak je patrné z údajů v první tabulce, převládají mezi uživateli sociálních služeb muži nad ženami. Tento trend je možno připisovat historické roli ženy v rodině, která je často spojována s chodem domácnosti a s péčí o rodinu a je svým způsobem motivována k větší odolnosti vůči nepříznivým životním situacím a s praktičtějším vyrovnáváním se s různými problémy.

Tabulka č. 5 – Věk

Věk	Počet	%
Do 20 let	2	4 %
21 - 30 let	7	16 %
31 - 40 let	11	25 %
41 - 50 let	14	31 %
51 - 60 let	8	18 %
61 - 70 let	2	4 %
71 let a více	1	2 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Nejvyšší procentuální zastoupení dosáhli uživatelé ve věkovém rozmezí 41 – 50 let. Druhou nejpočetnější skupinu tvořili klienti ve věku 31 – 40 let. Nejméně je evidováno naopak klientů do 20-ti let či nad 71 let. Tento fakt je však potřeba doplnit informací, že věkové oslovených respondentů rozpětí logicky odpovídá tomu, ze kterých poskytujících organizací byli klienti nejvíce ochotni dotazník vyplňovat – jednalo se zejména o azylové domy, terapeutické komunity a sociálně – aktivizační služby.

Tabulka č. 6 – Vzdělání

Vzdělání	Počet	%
Nedokončené	3	7 %
Základní škola	20	45 %
Vyučen(a)	15	34 %
SŠ	2	4 %
SŠ s maturitou	4	8 %
VOŠ	0	0 %
VŠ	1	2 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Bez zásadního překvapení dopadly výsledky v tabulce č. 3, která se zabývá nejvyšším dosaženým vzděláním uživatelů sociálních služeb. Téměř polovina z nich uvedla jako nejvyšší dosažené vzdělání „základní“, což samo o sobě hovoří o mizivé možnosti následného uplatnění na trhu práce. Výjimka nastala v případě vysokoškolsky vzdělaného klienta, který se však v důsledku zrušení závodu, kde působil a rozpadu

rodiny, i přes své vysoké vzdělání ocitl bez vlastního bydlení a práce na okraji společnosti.

Tabulka č. 7 – Rodinný stav

Rodinný stav	Počet	%
Vdaná / ženatý	4	8 %
Rozvedená / ý	20	46 %
Svobodná / ý	18	40 %
Vdova / vdovec	2	4 %
Družka/ druh	1	2 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Nejpočetnější skupina dle rodinného stavu – rozvedení – spojují počátky či souvislost s aktuálními problémy právě v rozpadu manželství a rodiny. Většinou se jedná o muže, kteří se buď již před rozvodem potýkali s různými druhy závislostí či jim po rozvodu propadli, nicméně si nebyli po odchodu od rodiny schopni zajistit samostatné bydlení, udržet stabilní práci a běžný životní standard.

Druhou pozici v tabulce zaujímá rodinný stav – svobodný (á). Tato skupina je rovněž zajímavá i tím, že se jedná vesměs o klienty starší 40-ti let, u kterých by se dalo předpokládat, že během svého života již založili rodinu. Pokud bychom se však těmto uživatelům věnovali blíže, zjistíme, že se s problémy jako je např. závislost na drogách, nedostatečné vzdělání, dlouhodobá nezaměstnanost, výkon trestu odnětí svobody, duševní či zdravotní handicap potýkají již od ranného mládí, což je de facto dosti omezilo na dalším osobním vývoji.

Tabulka č. 8 – Zaměstnání

Zaměstnání	Počet	%
Pravidelné zam.	2	4 %
Registrace na ÚP	22	49 %
Studium školy	1	2 %
Bez zaměstnání	10	23 %
Příležitostná práce	2	4 %
Pobírám dávky SZ	8	18 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Tabulka č. 5 zaznamenává počet klientů podle jejich zaměstnání. Pokud bychom se zaměřili na ty, kteří buď pravidelně do zaměstnání docházejí nebo se na něj dosud v rámci školy připravují, napočítáme pouhé 3 lidi z celkových 45 oslovených klientů! Ostatní zůstávají tedy bez práce závislí na podporách v nezaměstnanosti, sociálních dávkách či na přívídělků v případě příležitostných prací (většinou tzv. „na černo“).

Tabulka č. 9 – Typ bydlení

Typ bydlení	Počet	%
Doma (u rodičů)	3	7 %
Ubytovna	28	63 %
Vlastní bydlení	7	16 %
Squat	1	2 %
Cizí byt	2	4 %
Bez domova	4	8 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Výsledky tabulky č. 6 sice opět poněkud odrážejí situaci klientů z oslovených institucí, nicméně i zde nacházíme překvapivé zjištění života na Javornicku ve squattu. Potěšující je naopak skutečnost, že si celkem sedm rodin bylo schopno ve spolupráci s pomáhajícími institucemi a organizacemi zajistit vlastní bydlení. Smutným faktem zůstává, že čtyři lidé z oslovených respondentů, jsou bez domova a za největší radost či úspěch dne považují to, že mají „kde složit hlavu“ nebo „si usušit věci“.

Tabulka č. 10 – Pocházíte z Javornicka?

Pocházíte odsud?	Počet	%
Ano	18	40 %
Ne	27	60 %

Zdroj: autorka práce (vlastní šetření)

Poslední dotaz (s uzavřenou odpovědí v dotazníku pro uživatele sociálních služeb) se týkal místa jejich původu. Šedesát procent uživatelů, kteří nepocházejí z Javornicka, však již nebyl, s ohledem na studium dostupných pramenů, které hovoří o silné migraci sociálně vyloučených obyvatel obecně, překvapením.

Následovaly otázky, které poskytovaly dostatečný prostor pro volné a především ničím nekorigované odpovědi respondentů. Pro jejich velké množství a občasné podobnosti uvádím níže několik vybraných.

1. otázka (volná odpověď): „**Pokuste se popsat problém, který Vás v životě aktuálně nejvíc trápí a který potřebujete nutně řešit.**“

- *Potřebuji rekvalifikaci, abych mohl pracovat a bydlet sám.*
- *Vyúčtování uhlí a vody.*
- *Bydlení, práce, zabezpečení, škola.*
- *Trápí mě, že nemám bydlení – bydlím momentálně v AD.*
- *Zavřeli podnik, ve kterém jsem pracoval.*
- *Nemám dodělanou školu, nemám nárok na sociální dávky.*
- *Nechtější zaměstnat staré lidi.*
- *Dluhy – máme dluhů hodně a potřebujeme to řešit.*
- *Peníze, vlastní bydlení a ostatní od toho se odvíjející.*
- *Nevím, jak to popsat, ale jsem zoufalý. Prostě nemám svůj byt a to mě dost trápí a proto se snažím něco proto dělat.*
- *Finance a následně možné bydlení mimo azylový dům – například v podnájmu.*
- *Zdraví, práce, bydlení, samota (vztah).*
- *Finance, děti, bydlení, stálé zaměstnání za slušnou mzdu, abych nemusel pobírat sociální dávky a abych mohl zajistit svým dětem dobrou budoucnost.*
- *Mým problémem je závislost na pervitinu a jeho výroba.*
- *Můj největší problém je, že se mi rozbil 20-ti letý vztah a rozpadla se mi rodina. A taky jsem začal být závislý na drogách.*
- *Nedostatek vzdělání, pracovních zkušeností, narušené psychické zdraví, rodinné zázemí, dluhy, vlastní bydlení.*
- *Zázemí, dluhy, sociální jistoty, trestní rejstřík.*
- *Trápí mě pocit, který mi říká, že bych měl jít dál.*
- *Dát dokupy rodinu.*
- *Nejvíce mě trápí délka tohoto dotazníku.*
- *Závislost na drogách a alkoholu.*
- *Drogy a neintegrace do společnosti.*

- *Závislost na alkoholu, pervitinu, gamblingu, na lécích.*
- *Přišla jsem o práci, děti mají svoje starosti.*
- *Práce, partner na kterého se můžu konečně spolehnout, všímavější rodinu!*
- *Vlastní bydlení nemám, ani práci. Vztah rozpadlý a problémové vztahy s dětma.*
- *Pokud jde o mou osobu, tak mě nejvíce trápí bydlení a hlavně zdraví.*
- *Nemám svoje bydlení, nemám práci.*
- *Nejvíce mě trápí bydlení, prostě nemám své zázemí. A taky zdraví.*
- *Bydlení, finance, rodinný život.*
- *Jsem závislá na adrenalinu, miluju zábavu, srandu a dělání blbostí, nedokážu dospět. Mám problém s muži a s trávením času sama se sebou a přesně kvůli tomu problému utíkám k drogám.*

2. otázka (volná odpověď): „**Jak výše popsanou situaci chcete řešit?**“

- *Soudní a právní cestou.*
- *Žádám o rekvalifikaci.*
- *Nejde to řešit, ale chtěl bych.*
- *Mít v budoucnu svoje bydlení, mít stabilní práci, zabezpečit rodinu, pravidelná školní docházka.*
- *Podal jsem žádost do Domu důchodců, ale zamítli mi to, protože jsem ještě soběstačný.*
- *Najít si jinou práci.*
- *Chci alespoň rekvalifikaci.*
- *Zjistit výši dluhů a se sociálním pracovníkem AD se pokusit problém řešit.*
- *Nevím.*
- *Bez finančních prostředků nemůžu vyřešit tuto oblast bydlení.*
- *S pomocí sociálního pracovníka a mého opatrovníka.*
- *Najít práci, následné bydlení, vztah.*
- *V tomhleto regionu je to těžké, pokud stát bude podporovat pouze jednu barvu kůže a podotýkám, že nejsem rasista!!!*
- *Využívám služby azylového domu, sociálních pracovníků a hledáme nějaké bydlení*
- *Řeším tuto situaci tím, že jsem v odvykacím léčení na TK Fénix v Bílé Vodě.*

- *Mám už velké děti, takže se budu s nima stýkat. A mou závislost řeším momentálně na terapeutické komunitě Fénix.*
- *Užívám antidepresiva, zlepšuji komunikaci se svým okolím a úřady*
- *Nevím si rady.*
- *Nijak.*
- *Začal jsem se znovu mít rád a našel jsem novou chuť do života. Chci žít plnohodnotný a čistý život se vším všudy.*
- *Dokončím léčbu v terapeutické komunitě a nastoupím do doléčovacího centra. Potom nastoupím do pracovního poměru na plný úvazek.*
- *Snažím se najít práci, ale starou ženskou nikde nechtějí, tak je to velmi těžké...*
- *Prostě sháním si bydlení, přes inzeráty, taky se hodně vyptávám známých.*
- *Nemám stabilitu, takže vůbec nemám ponětí, jak to řešit. Pokud jsem při financích, jsem nerozvážná – co se mi líbí, to musím mít.*
- *Momentálně ji řeším v komunitě, kde se léčím, přemýšlím o svých problémech, učím se je řešit a měnit.*

3. otázka (volná odpověď): **„Znáte nějaké sociální služby, organizace či pracovníky, kteří by vám mohli pomoci?“**

- *Sociální pracovníci z azylového domu*
- *Ester, o. s.*
- *ne*
- *Jsme začlenění v sdružení Ester a máme pod nimi bydlení v Sasu, které využíváme.*
- *Ano, služby Azylového domu pro muže a ženy. Pomohli mi s podáním žádosti do domova důchodců.*
- *Azylový dům.*
- *AD se mi snaží pomáhat – ředitel, sociální pracovník, pracovníci v SS.*
- *Víte, znám mnoho sociálních pracovníků, ale žádný mi z nich nepomohl.*
- *Sociální pracovník azylového domu, ve kterém momentálně žiji.*
- *Znám.*
- *V Javorníku je to Ester a Darmoděj. Na sociálce nám tady nepomůžou – pouze nám dají papíry a nic nám nevysvětlí.*

- *Ano - Psychiatrická nemocnice Marianny Oranžské v Bílé Vodě, TK Fénix, Laxus Hradec Králové.*
- *Fénix léčí závislost a také naše problémy tady řešíme.*
- *Drop-in, Stage 5.*
- *Rubikon.*
- *Sdružení Naděje, Institut Krista Velekněže v Bílé Vodě.*
- *ÚP Javorník – není zde zaměstnanec, který by mi nedokázal pomoci.*
- *Pomohla mi komunita Fénix v Bílé Vodě.*
- *Darmoděj.*
- *Ester – mám tam kurz.*
- *ÚP, azylový dům, pomáhají mi pracovníci na úřadě – ale i když mám maturitu, práce pro mě není.*
- *Azylový dům pro muže a ženy Jeseník.*
- *OSPOD.*
- *Ano, pár sociálních příslušníků znám a taky se ráda na ně obracím.*
- *Ester – tam bydlím a sociální pracovníci mi pomáhají.*
- *Mám známého, který se mi snaží pomoc, prostě je to sociální pracovník.*
- *Městský úřad, policie.*
- *Pomáhají mi terapeuti z komunity i lidé, kteří mě provázejí životem. Beru si z nich, učím se z jejich chování i chyb. U těch, kteří jsou výjimeční, vzhlížím k nim a učím se od nich. A z knih a cvičení.*

4. otázka (volná odpověď): „**Využíváte některé z nich? Jaké?**“

- *všechny odpovědi se kryly či byly totožné s odpovědí na otázku č. 3*

5. otázka (volná odpověď): „**Co Vám (nebo Vaším rodinným příslušníkům) služba poskytuje, co je pro Vás největší pomoc? Čeho si na službě nejvíce ceníte?**“

- *Bydlení a shání mi práci.*
- *Pomoc s penězi*
- *Nevím.*
- *Nemají pro mne uplatnění.*
- *Využívám a cením si bydlení v AD.*

- *Rychlé a vstřícné jednání, snaha pomoci.*
- *Vážím si toho, že mám střechu nad hlavou.*
- *Ubytování, stravu, pomoc při řešení osobních problémech, spravování finančních prostředků.*
- *Vyřizování na úřadech, jinak dostanu na sociálce pouze zamítavé odpovědi.*
- *Že mám kde složit hlavu a mám si kde uvařit a můžu si nějak věci usušit.*
- *Pomoc při odvykací léčbě, psychická podpora.*
- *TK Fénix mi otevřel pohled na můj život. Vážím si trpělivosti s lima, jako jsem já.*
- *Ubytování, získání manuálních dovedností.*
- *Sociální věci, víra, hlavně kolem klid a příroda.*
- *Ubytování, pocit jistoty, pravidelná strava.*
- *Poskytla mi náhled na sebe sama. A ukázala, jaký doopravdy jsem. Cením si toho, jak pomáhají lidem a vedou je na správnou cestu jak žít normální život.*
- *Chráněné čisté prostředí, bydlení, péči, zdravotní pomoc, důvěru, odbornou pomoc a přísun informací.*
- *Všeho, co pro mě dělají.*
- *Ničeho, okrádají nás o peníze.*
- *Radí, co v životě dělat, cením si ochoty pracovníků pomáhat.*
- *To, že mám kde bydlet, když rodině (děčkám) jsem fuk!*
- *Jsem velice ráda, že mám kde složit hlavu a taky jsem ráda, že nikomu nejsem lhostejná.*
- *Že mi pomáhají, radí mi kde mám co vyřizovat a jak napsat žádost o práci.*
- *Abych byla upřímná, tak jsem velice ráda, že mám střechu nad hlavou.*

ZÁVĚR

Na základě prostudování dostupných písemných zdrojů, navázání osobních kontaktů se sociálními pracovníky a zpracování výpovědí v dotaznících lze konstatovat, že mikroregion Javornicko je z hlediska problematiky sociálního vyloučení velmi specifický a unikátní. Nejenže spadá do oblasti Jesenicka, které je již samo o sobě naprosto odříznuto od celého Olomouckého kraje, jehož je součástí, ale navíc se odlišuje i od ostatních mikroregionů Jesenicka, kterými jsou dále Žulovsko, Jesenicko a Zlatohorsko.

V oblasti sociálního začleňování existuje více paralelně běžících programů na vládních, krajských lokálních či neziskových úrovních. Když v letech 2010 – 2012 začala na Javornicku působit Agentura pro sociální začleňování coby vládní organizace, narazila na překážky, se kterými její pracovníci zřejmě nepočítali a se zjevným oporem ze strany některých místních samospráv. Z evaluačních zpráv agentury pak vyplynulo, že do určité míry podcenili historický vývoj oblasti, která byla poznamenána poválečnou vlnou odsunu původních obyvatel, přílivem nových a v současné době citlivým vnímáním etnických rozdílů.

O skupinu sociálně vyloučených občanů nebo lidí, jež jsou sociálním vyloučením ohroženi, se snaží v rámci celého Jesenicka pečovat rovněž Městský úřad Jeseník prostřednictvím „Komunitního plánování sociálních služeb“, resp. jeho tří pracovních skupin. Také zde však Javornicko zaujímá marginální pozici, jelikož se většina nabízených sociálních a podpůrných služeb nachází přímo v bývalém krajském městě Jeseník a právě pro sociálně vyloučené občany z Javornicka jsou většinou dopravně nedostupné.

Povzbudivým zjištěním však je, že na Javornicku působí některé nestátní neziskové organizace, které se snad problematiky sociálního začleňování ujaly za správný konec a také z vyplněných dotazníků uživateli těchto služeb je evidentní, že nejsou neznámými pojmy. Nejkomplexnější služby (od vzdělávání, doučování, rekvalifikací, pracovního zařazení, ubytování, sociální rehabilitace, až po dobrovolnictví) nabízí občanské sdružení Ester, kterému jsem výše věnovala jednu z podkapitol. Významnou pomoc v dluhovém poradenství však v Javorníku nabízí také Darmoděj, odvykání od závislosti si klienti nedokáží představit zase bez pomoci

terapeutických komunit Psychiatrické nemocnice Marianny Oranžské v Bílé Vodě, samozřejmostí je spolupráce s úřadem práce v Javorníku a poslední záchrannou ruku lidem bez domova, bez práce a po léčbě nabízí i méně známý, přesto velmi dobře fungující Institut Krista Velekněze v Bílé Vodě.

Společnými ukazateli, které trápí většinu dotázaných sociálně vyloučených či ohrožených osob, je nedostatečné vzdělání (potřeba rekvalifikace), dlouhodobá nezaměstnanost (absence volných pracovních míst) a potřeba vhodného bydlení (sociálních bytů). Bohužel se jedná o tzv. „propojené nádoby“, jak nazvala jedna ze sociálních pracovníků, které velmi těžko jedna bez druhé mohou fungovat.

Domnívám se tedy, že řešení spočívá skutečně v poskytnutí komplexních a na sebe navazujících služeb pro sociálně vyloučené občany - a nemuselo by se nutně jednat vždy o jednu organizaci, jak je tomu v případě dobře fungujícího o. s. Ester v Javorníku, ale stačilo by, aby v rámci Javornicka existovaly všechny potřebné služby, jež by na sebe vzájemně odkazovaly a sociálně vyloučeného občana provázely až do okamžiku, kdy by byl zcela soběstačný.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých autorů

SIROVÁTKA, T, *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3455-6.

MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-87007-15-8.

MAREŠ, P., RÁKOCZYOVÁ, M., SIROVÁTKA, T. *Sociální vyloučení a sociální začleňování v České republice jako veřejná politická agenda*. 1. vyd. Praha: CESES FSV UK, 2006. ISBN 1801-1640.

MATOUŠEK, O. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

MELZER, M., SCHULZ, J. *Vlastivěda Šumperského okresu*. 1. vyd. Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1993. ISBN 80-85083-02-7.

GABAL ANALYSIS AND CONSULTING. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Gabal Analysis and Consulting, 2006.

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

Zákon č. 482/1991 Sb. o sociální potřebnosti.

KAŠPAROVÁ, I., RIPKA, Š., SIDIROPULU – JANKŮ, K. *Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice – moravské lokality*. Praha: Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity, 2008. ISBN 978-80-87041-56-7.

TOVARYŠOVÁ, D. *Zpráva o situaci na regionálním trhu práce – okres Jeseník*. Olomouc: Úřad práce České republiky, 2011.

NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-197-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

Seznam použitých zahraničních autorů

POWER, A., WILSON, W. J., *Social Exclusion and the Future of Cities*. London: Centre for Analysis of Social Exclusion, 2000.

NOVÁK, K. A., Stereotyp a integrace. In: JAKOUBEK, M., HIRT, T. *Rómske osady na východnom Slovensku z hradiska terénneho antropologického výskumu: zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osád na Slovensku 1999 – 2005*. Bratislava: Nadávka otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2008. ISBN 978-80-969271-5-9.

Seznam použitých internetových zdrojů

ŠTĚTKA, J. *České výběžky jako časované bomby*. [online]. [cit. 2011-11-10]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/ekonom-ceske-vybezky-jako-casovane-bomby>.

MVCR. *Bezpečnostní politika – Problematika sociálně vyloučených lokalit: Rozcestník*. [online]. [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-socialne-vyloucenych-lokalit.aspx>.

HABÁŇ, P. *Tazatelé se vydají do terénu, aby načrtli mapu sociálně vyloučených lokalit v ČR.* [online]. [cit. 2014-07-15]. Dostupné z:

<http://www.denik.obce.cz/clanek.asp?id=6659085>.

http://www.trasovnik.cz/k_olom/jesenik/pamatky/obce/je_pamo.asp, online, cit. 2014-02-03.

<http://www.socialni-zaclenovani.cz/jesenicko>, online, cit. 2014-01-02.

HÁNYŠ, R. *Uhelná a Javorník nechtějí poradnu, bojí se rozšíření romského ghetta.* [online]. [cit. 2011-06-09]. Dostupné z: <http://www.mfdnes.cz/clanek>.

ROTTER, J. *Sociálních služeb je na Jesenicku nedostatek.* [online]. [cit. 2007-06-23]. Dostupné z: http://sumpersky.denik.cz/zpravy_region/socialni_sluzby_na_jesenicku_2.html.

ROME A. *Jesenicko má paletu nástrojů pro pomoc sociálně slabým.* [online]. [cit. 2010-06-23]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/jesenicko-ma-paletu-nastroju-pro-pomoc-socialne-slabym>.

<http://www.kpj.mujes.cz/katalog-poskytovatelu-socialnich-sluzeb>.

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ a TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa Olomouckého kraje	16
-----------------------------------	----

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj míry nezaměstnanosti v lednu a červnu 2006 až 2013	24
--	----

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pohlaví	37
Tabulka 2: Věk	38
Tabulka 3: Vzdelání	38
Tabulka 4: Pohlaví	46
Tabulka 5: Věk	47
Tabulka 6: Vzdelání	47
Tabulka 7: Rodinný stav	48
Tabulka 8: Zaměstnání	48
Tabulka 9: Typ bydlení	49
Tabulka 10: Pocházíte z Javornicka?	49

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník pro poskytovatele služeb

Příloha B – Dotazník pro uživatele služeb

V následujících otázkách se pokuste co nejpodrobněji rozepsat.

5. Jaká je Vaše vlastní profese?

.....

6. Jaké problémy s výše uvedenými vybranými klienty nejčastěji řešíte?

.....

.....

.....

7. Na jaké sociální služby, organizace či pracovníky Vaše klienti nejčastěji odkazujete? Příp. s kým nejčastěji spolupracujete?

.....

.....

.....

8. V čem Vy osobně spatřujete řešení problematiky těchto sociálně vyloučených občanů na Javornicku? Co se podle Vás osvědčilo a jaké postupy se naopak neosvědčily?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.

Příloha B – Dotazník pro uživatele služeb

Dobrý den!

Jsem studentkou dálkového studia oboru Vzdělávání dospělých na Univerzitě J.A.Komenského v Praze. V rámci své bakalářské práce zpracovávám téma „**Začleňování sociálně vyloučených občanů v pohraničí – Javornicko**“.

Tímto Vás zdvořile žádám o vyplnění anonymního dotazníku pro účely mé bakalářské práce, Předem děkuji za čas, který věnujete tomuto dotazníku.

Pokud bude mít pro odpovědi málo místa, pokračujte na druhé straně s vyznačením č. otázky.

Anna Kettnerová, DiS.

V následujících otázkách prosím zaškrtněte vybranou odpověď.

1. Pohlaví: muž žena

2. Věk: do 20 21 až 30 31 až 40 41 až 50
 51 až 60 61 až 70 71 a více

3. Vzdělání: nedokončené základní základní škola vyučen(a)
 SŠ SŠ s maturitou VOŠ
 VŠ

4. Stav: svobodná(ý) vdaná/ženatý rozvedená(ý)
 vdova/vdovec družka/druh

5. Zaměstnání: pravidelné zaměstnání škola příležitostná práce
 registrován(a) na ÚP bez zaměstnání pobírám dávky SZ

6. Typ bydlení: doma (u rodičů) vlastní bydlení či pronájem cizí byt
 ubytovna squat bez domova

7. Pocházíte z Javornicka?: ano ne

V následujících otázkách se pokuste co nejpodrobněji rozepsat.

8. Pokuste se popsat problém, který Vás v životě aktuálně nejvíce trápí a který potřebujete nutně řešit?

.....

.....

.....

.....

10. Jak výše popsanou situaci chcete řešit?

.....

.....

.....

.....

11. Znáte nějaké sociální služby, organizace či pracovníky, kteří by Vám mohli pomoci?

.....

.....

12. Využíváte některé z nich? Jaké?

.....

.....

.....

.....

13. Co Vám (nebo Vaším rodinným příslušníkům) služba poskytuje, co je pro Vás největší pomoc? Čeho si na službě nejvíce ceníte?

.....

.....

.....

.....

14. Co naopak postrádáte? Co dalšího by jste potřebovali?

.....

.....

.....

.....

15. Jak dlouho výše uvedenou službu využíváte?

.....

.....

16. Kde jste se o službě dozvěděl(a)?

.....

.....

17. Jakou máte představu o vlastní budoucnosti (plány, cíle, přání, sny).

.....

.....

.....

18. Jak vypadá Váš běžný den? Jak trávíte svůj volný čas?

.....

.....

.....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Anna Kettnerová

Obor: Vzdělávání dospělých (Bc. VD Voš)

Forma studia: bakalářské distanční studium

Název práce: Začleňování sociálně vyloučených občanů v pohraničí - Javornicko

Rok: 2015

Počet stran textu: 49

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů českých použitých zdrojů: 12

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 2

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: Mgr. Jan Jaroš